Контрольный экземпляр

Массеха мехкий пролетареш, вIашагIкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера денз ★ ШОАТТА, 23 МАЙ, 1987 ШУ. ★ № 62 (7408). ★ Мах 3 кеп.

ЯХЬА ДНЕВНИК

ЛаьрхIар кхоачашду

Укх юбилей шера шоаш тIанийца декхараш дизза кхоачашдара шерра социалистически яхь йоаржаьй Н. Анисимова цIерагIча мехкдаьтта чакхдоахача завода установкай, цехий коллективаша. Царех дукхачар тIехкхоачашду Сийлахь боккхача Октябра 70 шу дузача цIей сийна тIанийца социалистически декхараш. Иштта-чарех я Краснова Людмила Николаевнас кулгалдеча установка технологий коллектив. Дукха хIама ца эшаш кIанзлехьа кхоачашъяьй цо товарни продукци арахецара хьалхарча ах шера план. Укх юбилейни шера таханарча денга кхачалехьа цо планал совгIа арахийцай эзараш тоннаш мехкдаьтта продукци.

Хьинаре къа а хьегаш, шоаш денна дош дизза кхоачашдеш хьабоагIарех ба Артюшов Геннадий Аркадьевич керте латтача цехен Седяков Павел Александровича кулгалдеча установкаи технологаш а.

Деша дай бац

«Чечингобувь б ы т» производственни объединене — коллектив лоархIаяц укх шера тIанийцача декхарех. Цул совгIа, ер шу доладелча денз паччахьалкхен план кхоачаш ца еш, дукха декхар тIадусаш хьайоагIа из.

Бахача наха бытовой гIулакхаш дара биъ бетта план 84,7 процент мара кхоачашъяьяц. Нахага дIа ца кхоачаш йисай 116,6 эзар сома маьха продукци. Юрташка бахача наха бытовой гIулакхаш дара паччахьалкхен план а 76,6 процент мара кхоачашъяьяц обувщикаша.

Шоаш денна дош кхоачаш ца дарал совгIа, уж лоархIабац къахьегама овсарле лакхъяра, арахецача продукцега дIабола мах лохбара, паччахьалкхенна пайда бара заданех. ХIанз а тIехьа перестройкан дегIаахар сихдареи наькъа тIа баланза ба обувщикаш. Дукха моттигаш нийслу продукцена юкъе брак йолаш. Бизза пайда ийбац производственни мощностехи балха ханахи, ледара я къахьегама дисциплина.

Паччахьалкхен плани шоаш денна доши кхоачаш ца деш хьабоагIа Боров Саварбика кулгалдеча цхьоалагIча цеха болхлой а.

Пятилетка шин шера план — Октябра 70 шу дузаш!

Дезала подряд — хьайбаш леладеча

ШУРА ДУКХАГIА — АЛАПЕШ ЛАКХАГIА

Шу хьалха «Солнечный» яхача совхозах хьатеха хьайбаш леладеш дола дакъа геттара тIехьдиса дар. Паччахьалкхенга шурен дулхи дохкара план кхоачашъяцар. Цхьан хана хьалъяь шурий комплекс хьалха хиннача «Гойтинский» совхоза кулгалхоша доал ца деш йитарах геттара тийшъеннаяр. Доахан кулг-кара деттар. Иштта кхыдола балхаш а дояркашеи скотникашеи кулг-кара дора. Специалисташа племенной болх тесса битабар, шоай ханнахьа профилактически прививкаш яцар. Доахан цамогаш хулар, къалора. Дукха доахан Iаьхара дусар. Деттача доахана Iул тоадара гIулакх геттара волаттар. Доакъар тоъацар. Цу хьалашка балхара дукха кадраш дIаухар. Хьайбаш леладераша хьанйдеш дола алапеш лоха хилча царгара тIех дика къахьегалга хьадеха йиш йий?

«Солнечный» яхача хьалха латтача совхозо дIадахача шера януаре цу хьал тIа дола, дуккха эзараш ее деш дола хьайбай дакъа хьанйцар.

— Тхона къоастадинза даргдоаца дукха дешаш хьалхашка эттар, — дувц совхоза директора Дедаев ИбрахIима. — ХIаьта уж комплексагIа къоастаде дезаш дар. Цудухьа тхо нах вIашагI а теха царца дагадаьлар, тхоай таронашка хьежар. Цхьабакъда укхаза «Солнечный» яха совхоз экономически чIоагIа боахам хилар боккхача лоархIаме дар, баьцовгIаш кхееча коллективни подряд хозрасчети хиларах наха дика алапеш ийдора. Цудухьа хьайбаш леладераш тхоах тийша а тийша иштта эргалонаш е лаьрхIар коллективни подрядагIа болх барга бовларца, хIаьта укх шера хозрасчет юкъейоалаяьй.

Керттердар — сага фактор. ХIаьта из болх бе йолаялийтар. Комплексе хьайбаш леладеш йола цех хьалйир, цо кхоъ подрядни звенои племенной хьайбашта Iунал деш йола ши бригадеи чулаьцар. Совхозо Iаьржа - боархача фух дола 364 шинар ийцар. Цхьабакъда уж, оалаш ма хиллара, цхьоалагIча сортах дацар. Царцара дукхагIдола шинараш эсала дар. ХIаьта укх шера кхы а 300 племенной шинар эцаргда.

Кормоцехе йоаггIа порядок оттайир. Доакъара дикка запас хьайир. (Деррагача Iай лоалахошта — «Труд», «Горец», «Урус-Мартановский», «Атагинский» совхозашта а тIехь доакъарца новкъостал даьд). дояркай, скотникий культурно - бытови хьалаш тоадара йоакхо яьй, дика цIе уголок кийчъяьй.

— Иштта дIадахар тха гIулакх, — дувц хьайбаш леладеча цеха начальника (из керттера ветврач а ва) Толтаев Мухьмад - ТIахIира. — Хеттача беса сиха ца еттал ой а шура тIаетталора. Цунца хьайбаш леладераштa луш дола алапеш а лакхлора. Территори, помещенеш цIенйир. Массанахьа порядок оттайир. Доахан дерстар. Наха балха безамегIа хийтар. Уж шоай низах тийшар.

Вешта аьлча, 513 Iаттах хIаранегара юкъера лаьрхIача йоаккхаш йола шура ши эзар килограммага дIанкхаьчар. Цо паччахьалкхенга шура йохкара план ханал хьалха кхоачашъе таро елар. ХIаьта заданел тIех 184 центнер шура дIачуелар. Дулх дохкара план кхоачашъе вIаштIехьдаланзар. Паччахьалкхенна декхарийла дисар. Тхоашта тIадиса декхар — 56 тонн дулх, укх шера дIалала лаьрхIад оаха.

ШийтталагIча пятилетка шоллагIа шу дIадоладелча денз шура тIаеттаяла йолаелар. Шура дIачуялара план леррагIа кхоачашъю. Биъ бетта хIара кхоабача IаттагIара юкъера лаьрхIача 822 килограмм шура яьккхай, из соахка укх хана яьккхачунца нийсйича 221 килограмм дукхагIа я. ХIанзле совхозо молзаводе дIаяхьийтай 4490 центнер шура, соахка цу хана дIаяхьийтачунца нийсйича 790 центнер дукхагIа (белгалдоаккхаргда вай укх шера доахан соахкарчул 80 етт кIезигагIа хилар).

Шура хIара дийнахьа тIаетталу. Масала, самардийнахьа хIара кхоабача Iаттагара юкъера лаьрхIача 8 килограмм шура яьккхай (соахка яьккхачул шозза дукхагIа). Укх шера деттача доахана рационе моша доакъар — хIанзза хьекха рапс я, хIаьта тахан люцерна тел. Кхачаш латт горохаца вIашагIъэбаь мукх.

— Тха специалисташа деттача доахана (иштта дулха кхоабача хьайбашта а) шелал тIаяллца шортта хургдолаш мошача доакъара конвейер вIаштIехьъяьккхар. Цунца хьайбаш кхабара рациона юкъейоалаергья баьцадаарий отходаш, ший лордаш а тIехьа моша хьажкIа, доакъара свекла. Цахаддаш лоаттаергья керда люцерна. ТIаккха йол, силос, витаминни баьцагIа даьккха хьоар, ча, концентраташ. Иштта 120 гектара тIа хьалккееш я доакъара свекла. ХIара Iатта 25 центнерал кIезигагIа йоацаш доакъара единица кийчъергья.

И. Дедаева дIахо дувц:

— Оаха шера 400 эзар сом зе деш дола хьайбаш леладу дакъа хьанйцар. Цхьабакъда со теш укх шера из дакъа рентабельни а, хIаьта хьатIадоагIача шера пайда беш а хургхиларах. Цунна бола тешам — тха наха ма могга чIоагIагIа къахьегар.

Геттара дика къахьег коммуниста Даудова Яхас. Дакаева Марeмас кулгалдеча подрядни бригадаша, хIаьта иштта къонача коммуниста Исакова Айсета кулгалдеча дезала звенос. Цунца цхьана болх беш ба цун йижарий Есита, Тонта. Царна новкъостал ду нанас — Исакова Хедас. Цар тайп - тайпарча фух долча 81 Iатта Iунал ду. Духхьал дIаала деза дезала звенос цамогаш долча доахана дарба деш дукха къахьийгалга. ХIаьта укх биъ бетта хIара кхоабача Iаттагара юкъера доархIача. 1140 килограмм шура яьккхай цар.

— ХIанз тхо тешаш да — хIара кхоабача Iаттагара 2700 килограмм — 700 килограмм планал дукхагIа шура йоаккхаргхиларах, — йоах А. Исаковас. — ХIаьта хьатIадоагIача шера Iаьржа-боархача фух дола духхьашха дехка доахан хьаэцаргда оаха. Цунах тхона гу 3,5—4 эзар килограмм шура якюха могаргхилара таронаш.

Планаш реальни я — 62 шинаро Iаьсий даьд. Царна доал деш я ВиситтаевгIар Айбантеи Маликеи подрядни звенои иштта цар неш Абдулкаева Белитеи. Дийнахьа хIара къонача Iаттагара юкъера лаьрхIача базнени хьоанал йола 10—15 килограмм шура йоаккх. Укх шера юхедисача шинараша а Iаьсий дергда. ХIаьта из дукхагIа шура а дулх а даккхара лоархIаме резерв я.

Совхозо паччахьалкхенга дулх дохкара план шозза дукхагIа кхоачашъяьй, хIаьта хIанз 600 бежан даьгIенашка дIадигад интенсивни хьисапе кхоабаргдолаш.

— Гурахьа оаха паччахьалкхенна дулха лаьрхIа юкъера дозал 400 килограммал кIезигагIа доаца хьайбаш дIачулургда, — йоах дулха хьайбаш кхоабача подрядни бригада бригадира Солтаханов ВахIида.

Цхьаькха а да: кердача шерага ерригача комплексана реконструкци ергья. Дерригача кулг-кара деча балхашта механизаци еш латт, цу даькъе доахан деттача а. Деттача доахана Iул кIезига шура луш, цамогаш, эсала дараш юкъера дIа а даьха тоадергда.

Хьалхашка доккхий декхараш латт — мехка Кхачан программа кхоачашъеча диккa дакъа юкъедахьа дезаш хиларах. ХIаьта «Солнечный» совхоза девиз — перестройка, дегIаухилга сихдар.

М. ХАЛУХОЕВ.

СУРТА ТIА: дояркаш Дакаева Марем, Асхабова Зулай, Исакова Айсет, Исакова Хеда, Даудова Яха.

Л. АБДУРЗАКОВА сурт

КIи-марса — хIанззе кийчо

ХьалхагIа кегаденна хулар тха гIулакхаш. Тракторашта ремонт еш комбайнераш хулар, комбайнаш тоаеш шофераш хулар. ТIаккха кIи-марс дIаболабелча Iоарен хьалларен хьагул а бий, комбайн лалла ховш бола нах IотIа а ховшабий, кхашка бохийтар.

Лоацца аьлча, цхьа да воацаш яр комбайнаш. Цудухьа кхо ца еш лехкар. Ехача а тоаяра башха сагота хилацар. Цудухьа каьхата тIа 12 дийнахьа чуэцаргда ялат, аьле яздора, хIаьта чуэцаш йоаккха ха беттал а тIехйоаккхар.

ХIанз тха совхозе кхыча тайпара вIаштIехьдаьккхад из гIулакх: комбайнаш ерригаш а цхьан даь кара я. Массайолча техниках хьакъоастаяьй ялат чуэцаш мел йола техника, цунна гIехьавзаш йола инвентарь. БIарчча комбайний боахам хиннаб тхачох, хIанз совхоза кулгалхой парте райкоме а РАПО а тIабехаргбац хIанз денз комбайнаш кийча хIана яц шун, комбайнераш а хIана бац шун, ахаш. ХIана аьлча, комбайний дай тхо да. Тхогара дIадеха деза ялаташ чуэцаш йола техника кийча хилар.

Хьувкъам чуэцача ерригача техника дай тхоаш долга, тIеххьара тхоашта хьатIадоагIаш хургдар цо болх барах тийша хургдолга ховш, бIаьсти хьатIакхоачаш кийчон мугIаре дIаоттайир из. Еррига тха комбайнаш 180-нел совгIа я. Кха юкъе еха комбайн сецача, ха зехьа йоа ца яра цунна метта кхай тIа яла кийча хургйолаш массехк комбайн лоаттаю оаха.

Дукха ха йоацаш комисси хилар тхо долча. ГIалат даккханзар кIи-марса яьча кийчонах. Из еча хьинаре къахьийгар комбайнераша Оздоев Уматгире, Ажигов Хьажмурда, Плиев Йоакъапа, Торшхоев Хьусена, кхычар.

Т. ТОРШХОЕВ.

Назрановски района «Назрановский» совхоза механизатор.

РСФСР Лакхехьарча Совета Президиуме

20 мае хилар РСФСР Лакхехьарча Совета Президиума аргIанара заседани.

Цига дийцад Сийлахьбоккхача Октябра 70 шу дизара даха ма доаггIара накъадахара РСФСР халкъа депутатий Советаша беча балха хьакъехьара дош. Белгалдаьккхад, мехка юбилейна кийчо яра новкъостал деш наьха къахьегама а политически а хьинар айдалар, социалистически строя демократически характер дIахо дегIайоалаяр долга. ТIанийцача соцам тIа халкъа депутатий Советашта, цар исполнительни комитеташта тIадиллад Сийлахь - боккхача Октябра 70 шу дизара кийчо яра организаторски, политико - кхетама болх чIоагIбелга, къахьегамхошта эшараши цар дIадехараши кхоачашдарца дувзаденна дешаш къоастадара цар шоашта еннача полномочех пайда эцалга.

Заседане дийцад Удмуртски АССР, Краснодарски крае, Магадански областе халкъа депутатий моттигерча Советашка, РСФСР районни (городской) халкъа судахой хоржаш хоржамаш дара кийчо ярах дола дош.

Ярославски областа халкъа депутатий Советий массазарча комиссей балхах дола дош а дийцад. Белгалдаьккхад, областа Советаша массазарча комиссей болх тоабара, общественни производствана йола цар влияни лакхъяра дукхагIа теркам тIабохийташ хилар. Цунца цхьана Президиумо белгалдаьккхад, дуккхача массазарча комиссеша халкъа боахама тайп - тайпарча доакъошкарча гIулакхий кIоаргга экономически анализ ца еш хилар, лерттIа пайда эцац Советашна а исполнительни комитеташка а дувцийта дешаш увттаде шоашта еннача бокъонех. Президиумо декхарийла яьй Ярославски областа халкъа депутатий Советаш массазарча комиссей балха боарам лакхбе, экономикеи социально - культурни сфереи комплексни дегIайоалаелга сихдарца дувзаденна дешаш дувцара дукхагIа теркам тIабахийта.

Президиума заседане дийцад иштта республика паччахьалкхен вахара кхыдола дешаш а.

(ТАСС).

КПСС обкоме хинна совещани

КПСС областной комитете парте горкомий, райкомий хьалхарча секретарий, горрайисполкомий председателий, массови информаце средствай кулгалхой совещани хилар. Цига Сийлахь-йоккхача Октябрьски Социалистически революце 70 шу дизара кийчо ярца дувзаденнача дешашка хьежар. Совещане къамаьл дир КПСС обкома хьалхарча секретара В. К. Фотеева. Цо белгалдаьккхар, республика къахьегамхоша шоай беррига низ КПСС XXVII съезда решенеш, XII-ча пятилетка заданеш, къаьстта укх шера планаш кхоачашъяра тIабахийта безалга. Цу юбилейна баха ма боаггIа накъабахара, дезача ден сийна тIанийца декхараш кхоачашдар духьа шерра массови социалистически яхь йоаржае еза. Из декхар кхоачашдара тIаберзабе беза беррига массово - политически болх, шерагIа дегIакхувла еза перестройка яра йола къахьегамхой инициатива, демократически хьисапе, дика вIаштIехьдаьха лакхача политически боараме чакхдаха деза халкъа депутатий моттигерча Советашка деш дола хоржамаш.

Совещане иштта къамаьл дир обкома шоллагIча секретара Д. Г. Завгаева. Цо гулбеннараштa дукха ха йоаццаш КПСС Центральни Комитете мехка цхьайолча республикайи областийи партийни, советски органий агропромышленни объединеней кулгалхой хьайбаш леладелга дIахо дегIакхувлара, ялат дукхагIа даккхара тIехьа беча организаторски политически балхах йолча отчеташка тадийгIа хиларах бола хоам бир. Вай республикана а доагIаш дола декхар хьалхашка оттадаьд — хIара колхозе, совхозе лакха дикал йола ялат дукхагIа доаккхилга Iалашде. Из деш нийса лелае ялат кхедара, чуэцара, лорадара, хьайбашта дуаде кийчдара технологи.

Обкоме хиннача совещане белгалдаьккхар, республике доакъар ца тоъаш а, из во а хиларах карарча шера апрель бетта денз шура лаьгIъенналга.

Цхьадолча боахамашка Iема бац духхьал шоай доакъара ресурсех кхоачам бе. Цу иждивенчески гIулакхаца хьадда къовсам лоаттабе боагIа. Доакъар доаккхача цхьаккха бехктокхаме ца хилар цIендаь дIадаккха, коллективни, дезала подрядагIа шерагIа пайда ийбе беза, гарггарча хана хIара боахаме доакъар леладара лаьрхIа йола хранилищаш хьалъяь яха, транспорт кийчъяь яккха еза, доакъар чуэцаш йола техника йоаггIача порядке хилийта, лакха дикал йола доакъар кийчдара тIехьа хьинаре социалистически яхь вIашагIйолла еза.

Совещане иштта кхыча дешашка а хьежар.

ЦАI ДОЛА ПОЛИТДИ

Самардийнахьа республике аргIанара цаI дола политди чакхдаьлар. Из хетадаьдар «Политически система дегIакхувлара, халкъа социалистически ше шийна управлени яр кIоаргдара (халкъа депутатий моттигерча Советашка деш долча хоржамашка») темана.

КПСС обкома докладчикаша — партийни, советски, профсоюзни, комсомольски, бехктокхамеча болхлоша министерствайи ведомствайи кулгалхоша, хIаьта иштта парте городской районни комитетий докладчикаша цу дийнахьа промышленни предприятей, гIишлой, мехкдаьтта промыслай, колхозий, совхозий къахьегама коллективашта хьалхашка выступленеш йир. Цар дийцар беррига советски нах санна Нохч-ГIалгIайчен къахьегамхой а парте XXVII съездо оттадаьмохк социально - экономически дегIакхувлалга сихдара дола декхараш кхоачашдеча болх беш хиларах. Парте съезда, КПСС ЦК январски (1987 ш.) Пленума решеней воздействеца вай вахара демократизаци яра процессана кхы а чIоагIагIа низ чуболаш латт, гласность, критика, ше шийна критика елга чIоагIлуш латт, къахьегамхоша общественни гIулакхашка хьинарегIа дакъа лувц.

Цунна къаьгга тешал ду моттигерча Советашка хоржамашта еш йолча кийчоно. ХIанзара хоржамий кампани доккха маIан долча шера — Сийлахь - йоккхача Октябрьски Социалистически революце 70 шу дузача шера чакхйоал. ЛоархIаме да, белгалдоахар выступленеш ечар, агитационно - массови болх беча Октябра карагIдаьннача, Советски строя демократически характерах, халкъо ше шийна управлени яра принципех нах дIакхетабар, аргументированно, тешабеш социализмана карагIдаьннараш хьахьокхара къаьстта теркам тIаухийтар.

Докладчикаша белгалдоахар, кхы а дIахо наьха къахьегама, политически хьинар айдеча, 1987 шера, бIарччача пятилетка планаши декхараши кхоачашдара, Сийлахь - боккхача Октябра ма боаггIа накъабахара тIехьарча къовсама уж оарцагIбоахача хоржамашта хьалхарча кампанех пайда ийбе безалга.

ЦаI долча политдене дакъа лаьцар Къулбаседа-ХIирийчен лектораша. Уж Малгобенски, Назрановски, Сунженски, Ачхой - Мартановски районий къахьегамхошца вIашагIкхийтта хилар, цар шоай выступленеш интернациональни кхетам балареи халкъашта юкъера доттагIал чIоагIдареи проблемашта хетаьяр.

ХIаьта селхан Нохч - ГIалгIайчен лектораш вежарашха йолча республике цаI долча политдене дакъа лоацаш хилар.

21 ИЮНЬ ХОРЖАМАШТА НАКЪАДОАХАШ

ТЕШАЛ ДУ ДИКАГIБАРАШТА

Грозненски района цхьайолча къахьегама коллективаша халкъа судахой кандидаталла оттабе могабаьб **Арсанукаев Мамай - хан Ахмадович, Самсонова Людмила Ивановна, Борщигов Шадид Шуайнович.**

Хоржама кампани хIанз а дIахохьош я.

Медицински инструменташ еча Гудермесски завода слесарно-механически цеха болхлой цIеча уголоке гулбелар шоай балха ха чакхъяьлча. Уж укхаза баьхкабар Гудермесски городской Совета депутаталла кандидат оттавара еча собране дакъа лацара. Ювцаезар цхьа кандидатура яр, хоржамий демократе шоашта еннача бокъонех бизза пайда ийцар харжархоша. Белгалваьккхар кхо саг вар. Царна юкъе — сверловщица Т. Гернева, полировщица Л. Закриева, сверловщица Т. Бегиева. Кхаьннех а дукха дIайха дешаш аьлар къамаьал даьча цар новкъосташа. белгалъяьхар цар дикагIйола оамалаш, къахьегама хьинар, цар деналера вахара позици. Кхоккхе кхалсаг хьалха латташ хьайоагIаш я социалистически яхье, шоаш хьадер тIех ла кха дикал йолаш, кадай ду, хIаране дикка тIехкхоачашъю производственни нормаш.

Ший кандидатура хьаллоацаш мастера Н. Голодниковас къаьстта чIоагIа хоастайир сверловщица Т. Бегиева.

— Дика къахьегар-м хIаране декхар да, — аьлар цо. — Керттера да сага ший бехктокхам лакха хилар, нахаца дувца хар. юкъарча вахаре хьинаре дакъа лацар, сатем а боацаш, наьха хьаштаташ, царна дагалаттараш дизза кхоачашдар духьа ший ха а низ а ца кхобар. Халкъа тешам беннарий хила еза керттера оамалаш я уж. ХIаьта Тамара Мовлаевнах йизза йоахк цу тайпара йола оамалаш. Сога хьаьттача вай гIалат доврдац, депутаталла кандидат оттаяра духхьал из цаI могайнча.

Хетаргахья цо аьннар лоархIамегIа хинна а тарлора даьча къамаьлий чаккхе еча хана. Дукха дукхагIбараша цун кандидатура къоабал а еш, собране соцам бир Гудермесски городской Совета депутата кандидаталла сверловщица **Бегиева Тамара Мовлаевна** оттаяра.

Веденски районни Совета депутаталла кандитат оттавара «Плодопитомнический» совхозе хинна собрани хьайийллар боахама парторганизаце секретара Х. Манаева. Цо хоам бир гулбеннараштa Iаьдала моттигерча органий депутаталла ялх кандидат оттаве шоаш декхарийла болга — кхоъ райсоветеи кхоъ юртсоветеи.

Кандидатураш ювца болабелча эггара хьалха цIи яьккхар боахама экономиста А. Баширова. Массехк шу да къонача специалиста укхаза болх бу, ший декхарех дика лоархIаву, цо йистеяьккхай Къулбаседа - ХIирий юртбоахама институт.

ШоллагIа кандидатура оттаеш боахама директора С. Сайдаминовас цIи яьккхар совхоза механик волча Б-А. Манаева. Ший декхараш цIена кхоачашдеш, коллективе де а доагIаш, сий деш, лоархIаш саг ва из.

ХIанз болх беш йолча созыва районни Совета депутат волча цо хьинар, низ кхобац харжархой наказаш дизза кхоачашдара, наха фусамаш дукхагIа хьалъелга Iалашдара. Иштта, жилищно-коммунальни боахама массазарча комиссе член ше хиларга хьежжа, хадданза теркам, тIахьожам лоаттабир цо духа ха йоаццаш эксплуатаце дIаденна, боахама къахьегамхошта хьалдеш хинна 8 квартира йола цIа сихагIа даь йистедаккхара. ЙоагIаш йола йоакхо ю харжархой кхыча наказий а.

КхоалагIа кандидатура ювцаш цIи яьккхар склада заведующи волча А. Сайханова. Кхоккхе кандидатура йийцачул тIехьагIа яьча голосоване хьагойтар Веденски райсовета депутата кандидаталла оттавара боахама механик **Манаев Борз-Iаьла Миниаилович** могаваьлга. Кхыча шин округе гIолла белгалъяьха кандидатураш йийцачул тIехьагIа дукхагIчар хьал а лоацаш, Веденски райсовета депутатий кандидаталла оттабе могабаьб повар **Гадаева Себила Хасмагомедовнаи** совхоза директор **Сайдаминова Санет Сайд - Магомедовнаи.** ХIаьта Веденски юрт Совета депутатий кандидаталла оттабаьб боахама керттера агроном **Манаев Халид Тасаевич,** болхло **Темирбулатова Роза Хамзатовна,** бригадир **Чумакова Тамара Шамилевна.**

Биъ бутт чанхбаьннаб ГI. Ахриева цIерагIча «Электроинструмент» завода коллектив госприемкагIа къахьега йолаенна. Цу юкъа предприятерча дукнхача болхлоша дикка опыт Iоаьйй кердача системагIа къахьегара. Хьаеча продукцена юкъе цхьаккха тайпа брак а ца нийсйолийташ, госприемка службага цкъа дIаелча юха ца ерзаеш дIайохийт цар продукци.

Иштта дика болх бечарех ба Могушковай бригадера сверловщицаш Куркиева Тамара, Хамхоева Дугурхан, Гайсанова Марем, Ахриева Хяди, кхыбараш. Шоаш хьаеш йола продукци дикеи тIехдикеи хилийтарал совгIа, хIара сменагIа нормаш 115—120 процент кхоачашъю цар.

СУРТА ТIА: (аьрдехьара аьттехьа) сверловщицаш Т. Куркиева, Д. Хамхоева, М. Гайсанова, Х. Ахриева.

И. ПЛИЕВА сурт.

Перестройка: дегIаахара наькъагIа

ТАРОНЕХ ПАЙДА ЭЦ

Эргалонаш яра парте XXVII съездо белгалбаьккха никъ хьинаре дIаболабаьб советски халкъо. Массанахьа а санна из лоархIаме гIулакх, дег тIара хIаране къоабал а деш, хьаллаьцад Нохч - ГIалгIай гIишлон управленена чуйоагIача Грозненски аьшкбетонни изделеши конструкцеши арахецача завода коллективо а.

Предприяте дикагIчарех лоархIаш я А. Чапанов керте латта металлоконструкцей цех. Дика къахьегаш, даим лакха хьокхамаш гойташ, социалистически яхье даим хьалха латташ хьайоагIа цу цеха дикагIйола, А. Болдинов керте латта комплексни бригада. Съездал хьалха доаттаьча социалистически яхье тIехдика толамаш дахарах цунна еннай «КПСС XXVII съезда цIерагIа бригада» яха сийдола цIи.

— Производственни программа кхоачашъяра доккхий социалистически декхараш тIаийцад оаха, хIаьта царех дика лоархIадеш хьа а даьхкад хIанзалца. Цох дола къаьгта масал да шийтталагIча пятилетка хьалхарча шера план цхьа бутти ах бутти ханал хьалха тха цехо кхоачашъяь хилар, — яхаш дувц электросварщицас, КПСС Заводской райкома члена, завода халкъа тIахьожама головной группа члена Исрапилова Тамара Усмановнас. — Планал совгIа оаха даьд бIаьш сомий маьха балхаш.

Цо дувцачун тешал деш да хьалхарча квартала план цар ханал хьалха кхоачашъяь хилар. Йоккха, интернациональни коллектив я цехе вIашагIкхийттар. Комплексни бригада сии лакха а лоаттадеш, барт тайнача цхьан дезале санна укхаза къахьегаш ба эрсий, украинцаш, нохчий, гIалгIай, эрмалой, кхычa къамий нах. ЦхьоагIо чIоагIа йолаш новкъоста оагIув хьаллоацащ, эшачоа гIо деш, деррига юкъара долаш бригада хиларах аьттув боал цун доакъашхошта шоашта хьалхашка латта доккхий декхараш кхоачаш а, хIаьта дукхагIча хана тIехкхоачаш а де.

— Цхьан нанас баь вежарий - йижарий санна дIаувтт берригаш а тха бригада членага моллагIа дика-во кхаьчача. Из бахьан долаш аьттув хул моллагIа дIадоладаь гIулакх дизза чакхдаккха а, — дувц дIахо Т. Исрапиловас. — Тха коллектива производственни хьокхамаш даим лакха хилара керттера цхьа лард я оаха бригадни хьисапе къахьегаш хилар. Шу гаргга ха я оаха из гIулакх дIадоладаь. Коллективе дика къахьегарца белгалбаьнна говзанчаш слесараш А. Агабеков, И. Чуприков, Ю. Вансович, Г. Анциферов, Г. Итариканьяц, электросварщик В. Бондаренко. Уж берригаш ба кагирхой хьехамчаш а. Масала, Ю. Вансовича болх бе Iомаваьв З. Гадаев, хIаьта Р. Агабекова — И. Мамакаев.

Ала хIама доацаш, дуккха дика гIулакхаш карагIдийннад бригада коллективана, бакъда, нийса хургдац цехе, бригаде болх тIехьашкахьа тетта, новкъарлеиаш духьалъуvттаю проблемаш яц аьлча. Царех керттера цхьа бахьан да квартальни планаца цхьана хьадала дезаш дола заказаш ший ханнахьа хьателаш ца хилар. Хийцца дIабаха йиш йолаш бола болх юкъагIбоах цу гIулакхо, графически доаца заказаш кхоачашде дезача оттаду хьал. Иштта моттиг нийсъелар укх шера цхьоалагIча квартале а.

Нийсса кхо бусс совгIа тIехьадаьхар уж заказаш. ШоллагIча квартале кхоачашде дезараш хьадахка дезача хан на мара даьхканзар хьалхарча квартала дараш. Кхетаде дезаш ма дий, поставщикийи потребителийи бехкагIа нийсденнача цу гIулакхо ассортиментагIа йола план кхоачашъе аьттув ца боалийтилга, бIарччача цеха коллектива балха из геттара чIоагIа Iаткъилга.

— Цу дерригне а тха болх юхабеттарал совгIа, нахага сагото яйтарал, цар сатем боабарал, уйлаш йохаярал совгIа лаьгIъю оаха хьаеча продукце дикал а, хIана аьлча цкъазза моттигаш нийслу цкъа хьадаьр юха де дезаш, тоаде дезаш, хIаьта цо ший аргIагIа лаьгIъю тха къахьегама овсарле а,—яхаш, дувц цеха мастера Якубов Аслана.

Бакълув из. Хетаргахьа, бакъахьа хургдар, подразделенешкара хьауха заявкаш, квартальни графикаш увттаялехьа, заводе хьаахийтача, хIаьта бIарччача шера а йоацаш иллача хана шоашта эшаргйола металлоконструкцеш гIишлон - монтажни управленей ПТО-ша квартала йолча шоай графикаш тIа белгалъяьхача.

Йоккха терко ю хIанз цехе производство технически эргаяккхара, рационализаци кердача лагIа тIа яккхара дешаш. Цхьайола оборудовани кердаяккха езача кхаьчай, хIана аьлча хIанз цехе латтача станокех кIезига яц селханарча ден хьашташ кхоачашде мара пайдана йоацараш.

— Сога хьаттача, йоккхийча, маьхерча рационализаторски предложенешта раз раоотгкаш яр духьа заводе вIашагIъеллача оакъахьа яр цхьан хана къахьегама хьалхалатта методаш юкъеккхувлара вIашагIъехка хиллача отделашта тара хургйола рационализаторийи изобретателийи группаш, — яхаш, дагаювл соца Исрапилова Тамара.

Къахьегам дикагIа вIаштIехьбаккхарца ювзаенна проблемаш дукхагIча хана шоаш къестаю цеха болхлоша. Бакъда, нийслу цар низ дIа ца кхоачаш яраш а. Царех я бийдала дикалца а номенклатураца а ювзаеннараш. Каст-каста нийслу ассортиментни металла дикал выходной даннешка хьежжа йоацаш, хIаьта кондицега уж дIакхоачае гIерташ дукха къахьега дезаш хул. Из бахьан долаш заказчикашца цхьацца цатоамаш а нийслу.

Порошкови аьшкасаьргаца сварка яра цехе отгаяьй ши ахавтомат, бакъда, цун балха эша аьшксаьрг ца хилар бахьан долаш сеца латт уж. Складе ба-м бар из, бакъда 1979 шера хьабаь хиларах пайда эца йиш яц цох, хIана аьлча цун гарантийни ха ши шу мара дац. Снабжене цу тайпарча ледарлонаша дикка новкъарле ю цеха болх лерттIа вIаштIехьбаккхара.

— Эргалонаш елга хIара сага дега, кхетама чудижа деза — мугIарерча болхлочунгара кулгалхочунга кхаччалца.

А. СУРХОЕВ.

ХЬАЛАШ БЕ-БЕ

Малгобекерча № 3 йолча школе дIачувоаллача хьалтеха доалл «Агитцентр» яха дош тIаяздаь трафарет. Сайрийна пхи сахьат даьннад. Хоза кийчъяьча помещене йоазош деш багIар школа хьехархой, агитатораш Симоненко Валентина Петровна, Агачева Любовь Владимировна, Баркинхоева Радимхан Магометовна. Цига вар агитцентра заведующи школа директор Березенков Александр Борисович а.

—Харжархой спискаш оттаяь яьннай, — аьлар цо. — Ерригача микрорайонашка нах дIаязбеш чакхбаьннаб агитатораш, участкашка харжархошца беседаш яьй, Могаш боацараш, дIа-хьа баха бараш дIаязбаьб.

ХIара агитаторо лаьрхIа дневник леладу ше баь болх дIаязбеш. Царех пхьаккха а дац чакхъяьха мероприятеш тIа ца язъеш. СССР Конституцех, харжара системах лекцеш ешарах, харжархой хаттарашта жоп даларах хоамаш ду цар тIа.

Дукха ха йоаццаш агитцентре чакхдаьннад укх шера эггара хьалха харжархой хургболча кагийча наьхеи мехкарийи тIема а къахьегама а ветеранашца вIашагIкхетар.

Дика чакхбоакх шоай болх хьехархоша-агитатораша Н. А. Матвеевас, М. М. Погоровас, кхычар. Цар гулдаьд укхаза харжара системах дола литература, газеташ, журналаш. Болх беш я телевизор, радио. ХIаьта керттера дар — цIаккха нах хадац укхаза.

Кхыъкхе дар Вежарий яхача юрта клубе йолча агитцентре тхона дайна сурт. Цхьан саьнга латтача истола тIа тайп-тайпара тетрадаш дадар. Уж агитаторий дневникаш да. Эггара хьалха бе денар хьайнцар оаха. Цхьа алап дацар цу тIа. Иштта дар юхедисараш а. Агитцентре хула мероприятеш дIаязду журнал а даьсса дар, спискаш гуш яцар. Хьалтеха йоалла «Керда хургбола харжархой» яха каьхата листок бос байна, алапаш дика къоаста ца луш яр.

— Малав агитцентрэ заведующи? — хьаттар яз цу клуберча худрукага.

— Сона-м хац, — жоп делар цо.

Мишта кхетаде деза - цунна, дийнахьа сарралца укхаза болх беш йолча сага, заведующи малав ца хар?

М. МУРАТОВ.

ЛЕКТОРАШТА, ПОЛИТИНФОРМАТОРАШТА, АГИТАТОРАШТА ДОЛЧА ГIОННА

ЗЕНЕ ДАР, ШИРДАЬННАР ДIАДАККХА!

1. Бусалба дин обрядаши цIейши, уж хьахилари цар социальни чулоацами.

2. Дин гIулакхашца къовсам лоаттабеча даькъе советски обрядийи цIейи лоархIам.

1987 шера 7 феврале республикански партийни актива собране кIоаргга дийцар къахьегамхошта атеистически интернациональни кхетам балара дешаш. Активо цу даькъе дола цIенхашттара кхоачамбоацараш гучадаьхар.

Цхьаккха бокъо а йоацаш, республике шоай гIулакх деш я 280 совгIа мурдий тоаба. «Дин авторитеташ» оалача гIозара юкъе дIатаръеннай шейхий, моллай, культа кхыболча викалий 430 гаргга тIехье. Цул совгIа, юртбоахама цйс районе 12 маьждиг хьадийллад.

Республике динах тешараш дукха хилара керттерча бахьанех цаI да бахача наха юкъе дин обрядаш шерра яьржа хилар. Цудухьа цох кIоаргагIа дийцача бакъахьа да.

Ди вай вахаре дукхагIча даькъе белгалбоал ший обрядашцеи цIейшцеи. Бусалба дин обрядаш — уж шоай маIан дола дуккхача наха дакъа лоаца гIулакхаш да, цар чулоац тешачар динах йола дог-уйла, цул совгIа, наха эмоционально-психологически Iоткъам а бу цар. Уж дуккхаза а кердаяхаро нах дIаIомабу из иштта хила а деза яхача уйланга, динах тешачоа хиланза дагардоаца хIама хет царех.

Цудухьа дин обрядность дIаяккхара духьала Iилмо яххача бесса, цун социальни чулоацам баьшха Iе йиш яц, наьха вахаре эггара лоархIаме дола гIулакхаш торжественно дIадерзаде аьттув луш йола дин чулоацам боаца обрядаш хьакхоллар хьалхадоакх цо.

Фуд вай таханарча дийнахьа дин обрядность яхилга? ХIанз йолаш йола бусалба дин обрядаш, традицеш, ритуалаш кхаь даькъа екъалу.

Хьалхарча даькъа чуйоагIа бокъонца исламски яраш. Уж шоай чулоацамген кепаген диллача дин хьисап долаш а «исламски культ» хьахулийташ а я.

ШоллагIча даькъа чуйоагIа хьахиларген чулоацамген диллача халкъа я ала йиш йола обрядаши традицеши. Цхьабакъда, дуккхача бIаьшерашка ислама Iоткъам тIалаттарах, уж дин обрядашцеи традицешцеи дIаийнай.

КхоалагIча даькъа чуйоагIа бусалба ди вIалла дунен чу балалехьа хьахиннараш. Цхьабакъда, динах тешачарна исламски йолаш санна хет уж.

Юкъерча бIаьшарешка чIоагIъенна дIаэттай ислама обрядность. Динах тешаш волчунна керттера пхи гIулакх тIадиллад. Царех аьннад бусалба ди хьалкхоаба «бIоагIий», аьнна. Ерш да уж «бIоагIий» — ди лелабар, ламаз дар, марха кхабар, загат далар, хьаж-цIа ахар. Дикка хьежача гучадоал цу пхенне шоай лоIаме ма йий аьнна хета кхыйола обрядаши ритуалаши чулоацилга.

КъорIо яхачох, бусалба наха хьалхашка латтача пхеннех диъ декхар доагIаш дола культови гIулакхаш чакхдахар да. ШариIато а кхыдолча бусалба йоазонаша а динах тешача наьха ерригa вахара ха чулоацаш цIенхаштта регламент оттаю. Кхыча дешашца аьлча, кьорIо а шариIато а ший тайпара, «бусалба» оала сага вахара сурт-сибат хьакхолл.

Вай хана дуненах, сагах, сага синах болча бусалба дин хьехама лоархIам тIа-тIа кIезиглуш а лаьгIлуш а боагIа, цхьабакъда, дин оамалаши ритуалаши дукхагIйолча хана динах тешача сага хIара дийнахьарча вахаре дIачIоагIлу, ла ца леш ях.

Тохкам баро хьахьекхад, бусалба дин керттера гIулакхаш (ламаз, марха) леладар тIа-гIа юхадоалаш доагIилга, хIаьта бераш сумат дар, хьоалчагIа дар, саг дIаволлар, цунна сагIа даккхар санна йола дин-бытовой традицеш хIанз а чIоагIа латтилга.

Сага дукхагIа хало еъз, ха йоаеча бусалба дин гIулакхех лархIа деза дийнахьа пхезза де деза ламаз. Советий Iаьдал латтача шерашка социалистически хувцамаш хиларои наьха культура лакхъяларои динах теша нах кIезигбаь ца Iеш, геттара кIезигбаьб ламаз дераш а.

ШоллагIдола наха чIоагIа Iаткъаш дола дин гIулакх— марха кхабар. Из обряд хьахиннай бусалба ди дунен чу балале дукха хьалха, Iарбий лаьтта. Из хьахилара бахьанаш ераш да: цу хана баьхача наьха вахара хьалаш хала хилари Iалама низашта духьаллатта царна ца магари. Вайна ховш да, ахка Iарбий лаьта Iимерца дIайха хулилга. Цудухьа малх чубиззалца дужаш хиннад наьха вахар, хIаьта сарахьа, йIовхал лаьгIъелча, шоай гIулакхаш дIахо деш хиннад наха. Хозахета дагадехадац Iарбашта ер кица: «Хьай никъ бе, беттага хьожаш». Iарбий мифологе Iалаьмате безбаь бувц бутт, седкъий. ХIаьта керда хьахинна бутт-м ислама символ а ма йий.

Араве мархий бутт ахкан хана хулаш хиннаб. Рамазана бутт оалаш хиннад цох. «Рамал» Iарбий меггала «Iимерца йIовхал» яхилга да. Шоана гучча бесса «рамазани» «рамади» цхьа овла болаш дешаш да. ДIахо, Iарбаша бетта календарь тIаийцачул тIехьагIа, мархий бетта ха хIара кердача шера 11 ди хьалха йоагIаш хиннай. ХIанз а да из иштта.

БIаьхийн мискен нах болча общество марха, берригa бусалба ди санна, хьалдараштa накъадоалаш хиннад. Марха кхаба яхарца цхьана къечарна хьалхадоахаш хиннад аллахIа кхела уж раьза хила безилга, кхыдола дакъа деха, из бахьан къовсам лоаттабе мегаргдоацилга. Даллеи цун лаьттарча зIапаро Халифеи даьчоа мутIахьа хила беза берригаш а. Марха кхаба деза массане а — зIамнга е воккха, кхал е маIа аьнна доацаш.

Вай хана дукха моттагаш я мархий бетта наьха къахьегама овсарле лохлуш, къахьегама, дешара дисциплина телхаеш. ДIаьхача дийнахьа Iувшача моцало, бус тайп-тайпара бусалба дин ритуалаш чакхъяхаро, дегIа Iаткъаш дола гIулакхаш даро биззача боараме болх бе, общества вахара доагIаш дола дакъа юкъехьо витац саг.

Марха кхабар чIоагIа Iаткъ сага унахцIенонна а. Дуккхача шерашка дъьча тохкамо хьахьекхад, мархий бетта кер чу лазараш дараш дукхагIа хулга. ЧIоагIа кхераме да марха лазараш долча наха. ХIаьта а «дин авторитеташа» Iехабу нах, из даьла духьа, къинош дIадахар духьа ловш хало я, яхаш. Кхы а да цар дувцаш: саг цамогаш хилар из аллахIа дагавохара белгало я, яхаш. Динах тешаш болча дашеи ноаношеи шоаш а кхоаб марха, шоай дезал а цу гIулакха тIаберзабу. ХIанз а сакхетам чIоагIбаланза долча бераша бокъонца шоайла яхь оттаю — азиази дукхагIа марха деноц кхоаб, яхаш. Цу дерригне а Iоткъам бу бера дегIа, цун унахцIенонна, цун сакхетам, психика айпе ерзаю.

Цхьабакъда, мархо деш дола зе, духхьал из хинна Iац. Ца дийцача далац цун идеологически, морально-психологически айпех а. Марха кхоаба саг вIашкаваха, дунен хозне ца зувш, ший низах ца тешаш, общественно-политически хьинар лохделе хул.

Динах тешача дезалашка нийслу кIаьнкаш сумат бар санна йола унзара обряд а. Цун декхар — бераш бокъонца бусалба дин апар дерзадар. Цул совгIа нах «махьшаре» лаьхкача, царех бусалба хиннари ца хиннари дIа-хьа къоаставар уж сумат барга хьежжа хургда, йоах «дин авторитеташа». Кхы а да дувцаш — сумат даро бера унахцIенал чIоагIъю яхаш. Медицина тешал ду сумат даро бера цхьаккха пайда ца барал совгIа, цунна физически психологически айп делга. Кхы а цхьа айп-сумат ваьчо из данза бараш шийла эсалагIа лархIар, ше кхычарел тIех хетар.

ЧIоагIа яьржа я вай республике саг валарца ювзаенна обрядаш. Тохкам бича гучадаьннад, саг дIаволлара, цунна сагIа даккхара обрядаш дин авторитетий кара йолга. Къаьстта зелу из юрташка. Цудухьа дин обрядаш чакхйоах веннар атснст хиннав е хиннавац, из фу нигат долаш хиннав теркал ца деш. Новкъа дале а, вай республике саг дIаволлара йолча ритуала керда обряд хьакхеллаяц.

ТIеххьарча юкъерча бIаьшаренашка чIоагIа яьржай «еза моттигаш» оалача, устазаш, шайхаш, овлаьаш, е кхыбола «дин авторитеташ» баьхача е уж дIабехка боахкача моттигий культ. «Дала безбаь байтарий» культ шерра яьржай Нохч-ГIалгIайчене а. Цо динза даргдоацаш ду цу гIулакха критика яр, из зене хилар дIахьокхар.

МалагIа белгалонаш йолаш я бусалба дин обрядность?

Ислама культа система кхыча динашца нийсйича дикка дегIаена я, из чIоагIа кIоаргъеннай наьха вахаре а цар гIулакхашка а. Цунца дувзаденна да динах тешараштa из чIоагIа Iаткъаш хилар а.

Чакхъяханза яргйоацаш лоархIача дин обрядаша дукха ха дIайоакх даьлах тешача нахагара, цар тIахьожам лоаттабу саго ший дезале, обществе, балха, салоIача дIа мел боаккхача кога. Бусалба дино дIа мел дехар дой, сага дий-бийса тоъаргдац.

Ислама обрядаш чIоагIъялара шоллагIа бахьан да, уж дукхагIча даькъе шариIата юкъеяха хилар. ХIаьта шариIат динах тешарий закон да. Культови дIадехараш законаца дIачIоагIдаро бокъо лу уж кхоачаш ца даьраш морально хинна ца Iеш, юрндически, цхьайолча хана уголовни бехктокхаме оза.

ГIурба е «цIий даккхара обряд» — бусалба дин керттерча цIейх цаI да. Цунца дувзаденна даьлах тешачоа хьалхадоаккх «цIий даккхар». Вай республике гIурба лаьрхIа дукха хьайбашта, коа тIарча оалхазарашта урс хьокх. Дин авторитеташа» цIей хьатIакхачале кийчо ю цунна, из духхьал дин обряд хинна ца Iеш, нохчийн гIалгIайн къаман цIей да яхаш къамаьлаш дувц. «Иштта даьд даьша, даь даьша, — йоах цар, — цудухьа из вайнахьа къаман цIей да».

Цу тайпарча, Iилмо бакъдеш доацача, хабарашца националистически чулоацам бола уйлаш хьалхьею цар, республике бахача наха интернациональни атеистически кхетам бала новкъарло ю. ГIурбо доккха идеологически зе ду, нах цар къоабалбеча дийга хьежжа къестабу, уж къахьегаман общественни гIулакхаштен юстарбоах.

ГIурба — нохчийн гIалгIайн къаман цIей да яхар харц да, из бусалба дин цIей да. Из хьахиннад дукха бIаьшераш хьалха Iарбий лаьтта, наха язычникий ди къоабалбеш хиннача хана. Цу гаьнарча замълахь сага вахар Iалама низех тийша хиннад: йокъал оттаро, хьайбаш къе доврo, моцало дукха нах хIалакбеш хиннаб. Цудухьа нах тешаш хиннаб сага вахар е даьлах, е жинех, е и кх. дI. долча низех, тийша долга. Уж низаш раьза хургдола хIама дича, гIулакх тоалургда аьнна мотташ хиннад царна. Цигга дагадехад «цIий даккхар» а, лоацца аьлча, «гIурба».

Нохч- ГIалгIайчен территоре тIа гIурба дара обряд йолаш хиннай укхаза вIалла бусалба ди кхачалехьа а. ЦIий доаккхаш хиннад догIан даьла, хин даьла, чарахь-даьла, Тушоли раьза беш. Из обряд-м хIанз а нийслу. Ер да цхьа масал. Наурски района Фрунзенски яхача юрта 1986 шера май бетта «дин авторитеташа» Жантаев Хьамида, Алиев Бека, Байсагуров Мухьмада, кхычар аларах даьлагара догIа дехаш «цIий даккхар» чакхдаьккхад. Из дара хIара коара пхе сомагара деиз пхе тумага кхаччалца ахча а гулдаь, доахан нийцад. Цул тIехьагIа юрта тайп-тайпарча мийнгашка царна урс хьекхад. Из деш бIаргадайнад бераштa, кагнIча наха, мехкарашта. Юртара нах вIашагIкхийттача Iалаьмате во могадаьд «дин авторитеташа» даьр.

ГIурба ший маIанга диллача бусалба дин шоллагIа цIей да, из дезду чакхбаьннача мархий бетта сийна, шаьваль яхача бетта 1-гIча е 2-гIча дийнахьа. Цун керттера декхар бусалба дина пропаганда яр.

Доккха да цо ду социальни а идеологически а зе. Кхыдар ца дийцача а, кхоачам болаш да цу дийнахьа дуккха а дешархой школеи къахьегамхой балхеи ца ахар. Царна юкъе дукхагIбараш кхалнах а болаш.

Цхьаболчар пайхамар Мухьмад ваьча денна хетадаь мовлат дешийт. Из белгалдоал динах тешарий цIагIа е маьждиге дуккха нах вIашагIкхетарца, назам яккхарца, «дин авторитеташта» кара кховдарца. Динах тешарий фанатизм чIоагI ца йой, кхы мовлато беш пайда бац.

Белгал ца даьккхача далац, кхы цхьаькха а — дин авторитеташа шоай деррига хьинар оарцагIдаьккха къонабарий дегашка бода яикъ лех. Из дара цхьайола обрядаш кердайоах. Царех, цу кердача обрядех цаI я — цхьана баха хайшача къонача маран сесагаи новкъостал дар. «КIай кийнаш лелаечар» хьоалчагIа даьчул тIехьагIа къоначарна цIа а хьалду, боахам а Iалашбу. Ламаз дечен марха кхоабачен цхьаьца оаттонаш ю къоначарнен бераштен. Масала, Малгобекски района Кердача Редантерча мурдаша шоаш вIашагIкхийттача аьннад: «Вай бокъо яц бIарччa бетта марха кхабац аьнна вай зIамагIбараш дIатетта, кхоачам ба цар е кхаь, е нийс дийнахьа марха кхоабе».

Тохкам баро къаьгта хьахьекхад дин обрядийн цIейн негативни Iоткъам нохчийн гIалгIайн дезалашка хIанз а боккха болга. Царца лоаттабу къовсам толамца чакхбаргболаш дукхагIа юкъейоалае еза керда социалистически обрядаш. Парте боккха теркам тIабохийт цу гIулакха. КПСС Программа тIа да ер дешаш: «Атеистически кхетам балара керттера даькъа—наьха къахьегамеи общественни хьинар айдар, царга дешийтар, царна юкъе ма хулла шерагIа керда советски обрядаши оамалаши йоаржаяр».

Керда обрядность хьахиннай социалистически общество хьалъяра, советски наьха ерригача вахара оагIонашка доккхий хувцамаш хилара процессе. МалагIаш да вай общество дегIаяр хьахьокхаш дола хувцамаш? Цкъа-дале, Iилма-материалистически мировоззрени котъялар, советски нах марксистско-ленински идеологе кIийлен тIа шоайла кхотабенна хилар. ШоалагIа-дале, общества социальни структуре хувцамаш хилар, социально цаI хилара кIийлен тIа дIахо а из дегIаяр, кхозлагI-дале, вай мехка КПСС кулгалца къаман дош къоастадар, къамаши халкъаши шоайла гаргадахар, цар вахара ерригача оагIонашта интернационализаци яр; юххера а, вай цIи мел яьккхача белгалоний кIийлен тIа керда исторически общность — советски халкъ хьахилар.

Белгалдаккха деза, керда граждански обрядность дегIаяри из юкъейоалаяри, дин обрядашцеи цIейшцеи къовсам лоаттабара чIоаггIа пайдане йола форма из хиларах тарра, чIоагIа чоалхане процесс йолга. Укхаза толам баккхар тIатеIIа, уйла еш болх барах тийша да.

Нагахьа санна обряд реакционни чулоацам болаш яле, цо дIаяхача заман гIулакх хьалхьедой, тIаккха цо социальни процесс юхатетт. ХIаьта обряд дикагIйола уйлаши оамалаши хьахьокхаш, коллективни дог-уйла хьакхоллаш яле, цо общество дIахьалхашка йигара новкъостал ду, из ше прогрессивни социальни лоархIам болаш а хул.

Шоай социальни чулоацамга диллача социалистически обрядаш вIалла тара яц дин обрядашта, буржуазни обществе хинначен хIанз йолчен обрядашта.

Социалистически обществос хьакхолл вахара а быта а хьалаш хьахьокхаш йола керда обрядаш. Цар группаш ераш я:

1. Общественно-политически яраш — паччахьалкхен а революционни а цIейшцен дезача деношцен ювзаеннараш.

2. Къахьегамен профессиональнин яраш.

3. Берийн кагирхойн ритуалаш (пионерски, комсомольски).

4. Дезала обрядаш — бер дарца, хьоалчагIа дарца, Iоажалца ювзаеннараш.

Цкъа-дале, советски цIейшен обрядашен новкъостал ду къаьсттача саган общественен юкъе бувзам оттабе. ШозлагIа-дале, уж чакхйоахача хьаIов наьха социальни опыт, ноахалий бувзам. КхозлагIа-дале, цар хIара саг ший халкъа, коллектива визза доакъашхо волаш, шийна тIадилла декхар кхоачашде кийча волаш, бехктокхаме волаш хьалкхеву.

Масала, мел чIоагIа дог тохадолийташ да Ножай-Юртовски районе эскаре гIулакх де болх кагий нах накъзабахар. Из де арайоал ерригa юрт. Кагийча наха Iодеш «Наьна дош», «призывника памятка» лу. Цу тайпара мероприятеш хул кхыча районашка а.

Лакхе аьнна дар-кх социалистически обрядность хьакхоллар чоалхане гIулакх да аьнна. Цхьайолча хана нийслу цу новкъа гIалаташ а: кердаяр хьакхолл яхаш юха дийнъю вай идеалашца тарлуш йоаца, къаьнара обрядаши традицеши. ДикагIъяраш, прогрессивнегIъяраш санна ювц уж. Къаьнача обрядех, ритуалех, цIейх дикагIдараш, халкъа эшаш а накъадоалаш а дараш дIачIоагIде деза, реакционни дараш — юстардаха деза.

ЧIоаггIа зене да мотгигера традиционни, прогрессивни, бIаь-бIаь шерашка отташ хьаена традицеш юхатеттар. Дуккхача халкъа традицешка кораде йиш я дикадар, тахан пайдане дар, юкъедоаладе мегаргдар. В. И. Ленина яьхад: «Вай хIара къаман культурера хьаэц духхьал цун демократически социалистически элементаш».

Масала, гаьннара хьайоагIаш йола воккхагIвар лархIар санна йола оамал яхаш я вай общественни институташка: Советски Iаьдала моттигерча органашка боккхагIчар советаш я, торжественни собрани, дезала цIей хьаделл воккхагIчо.

Гаьннара хьакхаьчаб вайга «белхий» — новкъостал эшачарна оарцагIдовлар, гIулакх дар. Иштта хилар Назране. Укхаза бахача наха хайра, шоай мехкахо, тIема ветеран А. Цароев шоай городе ваха хьава лаьрхIа волга. БерригаШ оарцагI а баьнна, цIеношхьалдир цунна, хIамаш хьая новкъостал дир.

Кхетам балара балха боккха пайда луш я наькъаш тоадара йола Кавказе бахача наьха оамал. Чишки яхача юрта бахача наха вIашагI а кхийтта, дика тIий тиллар, пенсионерашеи комсомольцашеи никъ биллар.

Цу тайпара къаман традицеш лорае а дIахо яхьа а еза. Цхьабакъда, цу даькъе а нийслу кхоачамбоацараш. НонагIа го йиш я юрташка, городашка доккхий гIирсаш, лакхе гIолла хьадаь Iарбий йоазонаш а долаш. Цу тайпарча гIулакхашца машар бе мегаргбац.

Къаьстта теркам тIабахийта беза кагирхошта патриотически, интернациональни, атеистически кхетам балара. Из дош цIаккха мела дита мегаргдац. Шаьра къамаьлаш даь а ца Iеш, хьадда гIулакхашца чакхдаха, вай вахар дикача чулоацамца хьалдиза деза ха хьатIакхаьчай. Практико хьахьекхад, коммунисташа хIара дийнахьарча вахаре мело яьча, ширдаьнна гIулакхаш гучадоалилга. Къамаьл дац, халкъ хила йиш яц ший традицеш йоацаш. Ший истори, ший мотт, ший культура йоацаш.

Оаха яздаьчун лерагIа

«ЭРГАЛОНАШКАХЬА БУКЪБЕРЗАБАЬ»

Укх шера шоллагIча апреле «Сердало» газета тIа кепатехаяр «Эргалонашкахьа букъберзабаь» яха критически материал. Цу тIа дувцар «Чечингавтотранс» яхача территориальни объединенена чуйоагIача Грозненски №5 йолча пассажирски автотранспортни предприяте (ГПАП-5) коллективе припискаш еш, финансови бокъонаш телхеш, керда техника водителашта дIа-хьа екъача нийсхо ца лелаеш, запасни оатхалаш лечкъаеш, кулгалхоша эзабезамаш деш моттигаш нийсъяларах.

Цунах лаьца газетага хоам бу автомобильни транспорта Нохч - ГIалгIай территориальни объединене начальника заместителя Х. Татриева. Цо язду: «Из критически статья йийцай территориальни объединенена чуйоагIача пассажирски автотранспортни предприятей кулгалхой совещанея Грозненски ПАП-5 коллективеи. Материала тIа яь критика нийса хилар белгалдаьккхад.

Статья тIа ювца факташ нийса йий хьажара яьча проверко хьахьекхар, № 5 йолча пассажирски автотранспортни предприятера рейсагIа араювлача цхьайолча автобусий спидометраш болх ца беш хилар, маршрутни автобусий балха доходех йола планаш кхоачашъяйтара де доагIаш дар ца даьлга, финансови транспортни дисциплина телхаерашца къовсам ца лоаттабаьлга.

Юкъарча балха тIа хьинаре дакъа лоацаш ва (райсовета депутат, предприяте профкома председатела заместитель) аьнна, керда техника водителашта хьожаярах йола положени толха а яь, Л. Болтукаевна керда автобус ялар а бакъхиннад.

Штатни дисциплина телха а еш, предприяте кулгалхой приказагIа автослесараш ба аьнна балха хьа а нийца, Б. Долгих, С. Морозова, А. Басханов, Г. Манукян кхыдола балхаш деш хинналга бакъда. Б. Долгих, А. Басханов автослесарий декхараш кхоачашдеш ба, С. Морозова декретни отпуске яха я, хIаьта Г. Манукян предприяте балхара дIаваьккхав.

Водителаш У. Умарошвили У. Дадаеви ГПАП-5 чотагIа общежите баьха хилар а царна хьалхара предприяте маьхк еча заводана 325 соми 21 кепиги, 200 соми 77 кепиги дIатекха хилар а бакъда. ПАП-5 бухгалтере водитела У. Умарошвилена доагIача алапех 202 соми 47 кепиги, У. Дадаевна доагIачох 166 соми 81 кепиги кIалсоцадаьд.

Предприяте склада хьалха хиннача заведующе Луценкос запасной оатхалашта учет лелаярел уж тIера ца йоахаш лоаттаяреи бокъонаш телхаяра, водитела Л. Ахмадова дезала квартира ялара факташ йийцай тайп-тайпарча инстанцешка, царех лаьца де доагIаш дар дIа а хайтад.

Коллективе кхетама болх эсала барах, къа ца хьегаш йоахача доходашца къовсам лоаттабелга чIоагI ца дарах, ший балха тIа кхыдола кхоачамбоацараш нийсдалийтарах территориальни объединене гIолла укх шера 22 апреле № 68 долаш техача приказах Грозненски ПАП-5 директора декхарех М. Г. Садулаев мукъа а воалийташ, балха тIа лохваьв.

РЕДАКЦЕГАРА: лакхе йийцача материалах лаьца Нохч - ГIалгIай АССР прокуратура тхона денна жоп кIал кIийле йоацаш да. Лакхе ма аллара, шоашта критика еш техача материала тIа мел ювца факташ бакъхилара мукIарал а деш, цу даькъе бехкечарна бе боагIаш бола бехк баьб «Чечингавтотранс» территориальни объединене кулгалхоша. ХIаьта прокуратурера денача каьхата тIа дувцар ГПАП-5 кулгалхой бехказа баха гIерташ санна да. Кхетадеш дац цо лаьца позици миштай.

Республика прокурора хьалхарча заместитела А. В. Морозова редакцега язду: «водитель Л. А. Ахмадов 1980 шера балхара мукъавалийтав инвалидностах пенсе волаш хиларца. ХIаьта из балхара дIаваьнна воллашехьа 1983 шера оттаяь порядок толха а еш, квартирни учете дIаоттаваьв из. 1985 шера Ахмадов кхелхар, цул тIехьагIа шу доаллаше цун дезала объединене кулгалхойн автомобильни транспортни шоссейни наькъий болхлой профсоюза обкомои цхьана яьча решенех квартира дIаеннай».

Газета тIа кепатехача статья тIа аьннад: цар решенех из квартира АхмадовгIар дезала дIаеннай. Долче, из нийса еннай е еннаяц? Цунна жоп лац прокуратура.

ХIанз Луценко автоколонна-1737 диспетчер йолаш болх беш хилар законагIа ца доагIаш дац, йоах прокуратура. ХIаьта газета тIа хиннар кхыъкхе дар: къоалдаь болхло йоаггIаш йола статья оттаяь, балхара дIа а ца йоаккхаш, наькъал дехьа йоаллача предприяте дIа хIана яхийтай ГПАП-5 кулгалхоша? Из хаттар теркал ца деш хIана дитад прокуратура?

Керда техника хьаэцара очередах лаьтта воаццаше, 1982 шера мара балха ца венача В. Болтукаевна, аргIагIа латташ воацача Л. Болтукаевна керда техника ялар мишта нийсденнад, хеттар газето (дуккхача хана деиз очередах латташ кхыбола водителаш болламе). ХIаьта прокуратура яхачох, Л. Болтукаев укхаза 28 шера болх беш ва, очередах а лаьттав, цунна керда автобус ялар бокъонаш толхаяь даь хIама а дац. ХIаьта В. Болсукаев вIалла хьоахавац цо. Цхьабакъда, Л. Болтукаевна йоагIаш еннаяц керда автобус аьнна язду территориальни объединене кулгалхоша — керттерча даькъе цу гIулакха кIал саца безараша.

«Чечингавтотранс» территориальни объединене кулгалхошеи республика прокуратураи денна шаккхе жоп вIашка доагIаш дац. Статья тIа мел дувцар бакъду транспортний кулгалхоша, хIаьта прокуратура из харц да ала гIерт, ПАП-5 кулгалхой га а доахаш.

Сендухьа лаьцай-теш из позици законность лорзяра даим ха тIа латта безача наха?

ЛИТЕРАТУРНИ ОАГIУВ

ОЗИЕВ Мухарбик.

ЦIЕНОШ ДОТТАРАШ

Лаьтта оахкаш,
лардаш йохкаш
Тархеш нийсъеш,
кирпишк юллаш
Вайна цIенош доттараштa
Аз даггара баркал ях.
Цхьаккха халон бIа ца
тоссаш,
Къахьегамца сийле гойташ,
Керда цIенош доттараште
Аз даггара баркал ях.
ХIара денна толам боаккхаш,
Наьха вахар сийрдадоаккхаш,
Маьрша цIенош доттараште
Аз даггара баркал ях.

ЗАРЕМА

Вайна гонахьа я сомий беш
безаман хьаст,
КIай зизаш Iолег
хьувзаш-кхесташ,
Хьа хоза бIаргаш
царгахьа хьеж,
Баьццарче Iаламо дог
хьесташ.
Лакъаргбац цIаккха
Бухбувлаш,
бекаш из хургба даим.
Тахан дейз соцара шелал
дIакъаст,
ХьатIакхоач сона йовхала
зама.
Безам ца биар миска саг ва!

ЯШУРКАЕВ С.

ЛОАМАНАШ

Лерахь тата. Шийла ду,
ЦIеххьа ккккха, дадаларг!
ЭхI, ма тамашийна ду,
И лаьмнашка ладаларI..
Кхарах-м хийла Iиттина
Йочанаша гIаманаш,
Амма гора хIиттина,
Хьанна гина ламанаш?!..
Ткъесо тукар ловзадеш
Мархаш йору, нэтIайо,
Юха церан йоманаш
Воашех хуьттуш летайо.
Бердаш юккъех терсаш чекх
Уьдуш хета акха говр,
Ткъесан цIеран мерзаш тIехь
Стигал йогу, тIаккха йов.

АУШЕВ Сулам-Бек.

СОВЕТСКИ САЛТЕ

МоастагIашта букъ гойтарех
ГIойла мехка вийI..
Даьхе бахьан мел лийгарий
Ду вай даим сий!
Даьхе бахьан летаргвоацар,
Алал, къонах вий?!
Халкъа тешаме воI воацар,
Цунах хилда хий!
Варий кIантий, сийрда лакха,
Доазонгахьа бIаргI
Варий кIантий чIоагIа лаца
Топа лака пIелгI
Халаш кIантий, арме вахар—
Из да доккха сий.
Цига мара сона хайзар,
Из сел эшаш дий.
Хьай деналах тийша долга
Халахь, новкъост тхо.
Ираз долаш, машар болаш
Вахар хилда хьа!

ШАЙХИЕВ Iалвади,

КЕРЛА IУЬЙРЕ

ГIаларташ. ГIаларташ.
ГIаларташ.
БIешерийн бодашкахь техка.
Йитахьа, поэт,
хьайн сандаркхаш!,
Ойла е дуьненан, мехкан.
ЦIарматаш.
Чингисхан. АстагIа,
Болатан цIе яхна Тимаг,
ГIенаха гинера хьастагIа,
БIешерийн гIалартех ийна.
ПаргIато йийсаре
лоьхкуш дIа,
Ийина цIийх ешна байракх,
Марс—тарраш, сацх—Iедаш,
гIоьмукъаш—
Акхачу къизаллин айкхаш,—
Шадеррит азалле керчина,
Худалуш бIешерийн кийра.
(Даймехкан цIе — тIамехь
техкина
Фашизм а — лаьттах
дIайина).
Милла а, мацца а —
гIаьттинарг
ПаргIато когаш кIел
ведьян,
БIешерийн гIалартех
хьаьрччина,
ДIагIур ву,
ша-шена кхизл ян.
Къизалло —
къизалла шена йо.
Зеделла. Замано зийна.
Вай цхьаьнгге тIом дIа ца
хьебина —
Цундела вай ма ду дийна!
...Сан корехь дейн техка
акхтарташ,
Буьйсанан гIалерташ чехош.
Йитахьа, поэт,
хьайн сандаркхаш,
Iуьйре ю керла де хьекъош.

●

БУЗУРТАНОВА Мовлатхан.

БЕЗАМ

Бера кулг санна,
Ховха ба, хьалхара безам.
Баь тIара зизаш санна
Ба из сов хоза,
Лоаман шовда санна,
Ба из сов цIена,
Сийнача сигалера
седкъа санна
Ба из сов сийрда,
Сура сай санна
ба из фийла.
Нагахьа санна,
Безам вай човхабой,
Хилар кхерам ба
дог гIийла бо.
Iа аьнна
Хоза дош дезаш
Хьа корага боагIаргба из
Ше чубитар дехаш,

КАРТОЕВ ЙОАКЪАП

ЕЗАЧУНГА

Са шин кого йорт кхухь,
никъ бу—
Совца уйла яц.
Масса метте лел со,
хул со —
Хьо цхьаннахьа яц.
Са бIаргаша лех хьо,
ех хьо —
Гучайоалаш яц.
Езар, са ираза дIоагIа
Хьога мара дац.
Хьо са езар, духьалъухаш
Детталу са дог.
Мерза безам укх са дег чу
Ала Iа хьалсог,
Бакъда, теша лоархIавац со
Хьога хайта дог.
Даьсса да хьо йоаца вахар
Дуне — шийла цIа.
Маьржа я!, — хьа дег чу
фу доалл
Йиш ялар са ха.
Со цхьаь вита ца ловш санна
Корах бутт чухьеж.
Седкъашта юкъе цхьа седкъа
БIатувсаш, хьахьеж.
Пайда бац цун — са дог
теда
Седкъий низ хургбац:
Сона сатем, сабар дала
Хьо цаI мара яц.
...Са дог ца ховш дега езар
Хьалха мо тIехъювл.
Бакъда, теша ер са безам
Ди тIехь алсамбувл

ИНАРКЪЕ

Са дегIах мел боалла пха
Дег тIара хьабоагIаш ба.
Аз лаьтте дIа мел бу никъ
Са юрта чуласташ ба.
Бовзаш ба цун къонгий мах—
Эзделца, деналца ба.
Мехкарий...
Сенна дувц из? —
Массарел хозагIа ба.
Со Iоваь — хьалххийна юрт...
Аз дуъ буъ хьо хастае.
Ма гулда сона хьа во,
Яхийла са Инаркъе!

БЕРИХАНОВ Джабраил.

БIАЬСТАН БЕЗАМ

БIаьстан кхачар:
арабаьлар
Теба баьлла са безам,
ЙоIа тIехьа со ма ваьлар
ДIакхайкабеш сай лоIам.
Мутахь я со йоIо аьлар —
Кхело хьона хьожаьяьй,
Укх са дегах зиза хилар,
Доладелар бIаьстан цIей.
Цул безагIа са лергашта
Кхаа цIаккха бенабац
Рузкъах викъа вацар
аьнна,
БIаргаш леша дезаргдац.
Бера ираз хилар дезаш
Къоаноштa жоп
лургда дас,
Сай езар цIаярга хьежаш
Беттаца къувсаргда аз.
Хоастам хилба хьо
кхельчоа.
Хьо са бIайха безам ба.
Жовхьар да хьо
йоалаьчоа,
Яхаш, хьога хьежаргба.
Са хиллалца пандар бекар
Хестаеш са яьнна ка,
Даькъал хилба, дукхаезар,
Iа са цIагIа баьккха гIа.

АХМАТОВА Раиса

ДОТТАГIЛЕН НАЬКЪАШ

Кхолламца санна, общественни гIулакхашца а хьалдиза хиннад са вахар укх тIеххьарча хана. Йоазонхой делегацеца йолаш аз дакъа лаьцар Удмуртски Марийски автономни республикашка чакхдаьннача советски литература Деношка, СССР, РСФСР йоазонхой союзий, Азеи Африкаи мехкий солидарноста советски комитета пленумашка.

ЦIаккха дицлургдоацаш чIоагIденна дег чу дижад мехка гIолла никъ беш, книжкаш дешаращца вIашагIдетталуш дайнари хезари. Боккхача безамца гIаэцар йоазонхойн поэташи болхлоша, ахархоша, студенташа, дешархоша.

Дукха ха йоаццаш Украине хинна цIаккхаьчай со. Киеве чакхъяьлар художественни пропаганда яра йолча Ерригсоюзни бюро пленум. Со цун член я.

Цига цIенхаштта дийцар пропагандистски болх тоабара де лерхIачох, йоазонхоша издательствашца, книжкаш дохкача организацешца, информаце средствашца дIахьа леладеча гIулакхех.

Пленума болх чакхбаьнначул тIехьагIа Киеверча Октябрьски культура ЦIагIа хьадийллар Сийлахь-йоккхача Октябрьски революце 70 шу дизара хетадаь советски литература денош.

ШоллагIча дийнахьа делегаце доакъашхой республика тайп-тайпарча облас-ташка дIа-хьа бахар. Со юкъе йола группа Херсоне кхаьчар. Цига-м са сай шортта бовзаши безаши новкъостий ба. Духхьашха нийсъеннаяц со цу доттагIлен лаьтта. Цудухьа тIа а нийцар, еза хьаша яь.

Мел дукха дар дега тоам беш! ХIаьта а къаьстта белгалдаккха лов сона Каховке тхоаш дахар. Тхо хилар цIи хезача исторически моттигашка: города музее, тачанкана оттадаьча памятника юхе. Цул тIехьагIа гIишлонхошца, интеллигенцеца, дешархошца вIашагIкхетараш хилар. Цига дийцар оаха литературе хулача перестройках, мехка вахаре долча доккхийча хувцамех.

КIоарга лар йитар нахаца даьча къамаьло йоазонхой дегашка, дIахо де дезачун никъ хьийхар. хIаранена хьалхашка латта декхар кIоаргагIа довзийтар.

ТIаккха доттагIлен ловцаш, наьха белар, дег тIара яьха баркал! Мишта дицдергда из, мишта Iергья царна доагIача тайпара жоп ца луш.

СУРТА ТIА: (аьттехьара аьрдехьа). А. Михайлов — филологически Iилмай доктор, критик, СССР писателий Союза секретарь; Р. Ахматова — Нохч-ГIалгIайчен халкъа поэтесса; И. Волобуева — поэтесса; А. Кешоков — Черсий-Балкхаройчен халкъа поэт, РСФСР писателий Союза секретарь, Пачхьалкхен преме лауреат.

«ХЬАСТ»

«Современник» яхача книжни издательствос укх шера арахийцад Ш. Рашидова. «Хьаст» яха стихотворений сборник.

Поэта дувц Сийлахь-боккхача Даймехка тIем тIа шоай дегIамаш Iодехкарех, граждански деналах. Авторо боккха пайда эц вайнаьха фольклорах. Къаьнара фаьлгаш, легендаш, оаламаш таханарча денаца дувз.

КIоарга а хьеIа хий санна цIена а я Ш. Рашидова безамах йола лирика, хозачохи сийрдачохи хьалдуз цо наьха дегаш.

Шеко йоацаш ала йиш я: поэта керда сборник наха дезалургда.

Т. АНДРЕЕВА.

ТАМАШ А ЯЦ

Боахама товараш чудолча тикача латтача Борзиев ЛомIаьлас ший маьхах кIайча басара кIопилг еххай, яхаш дувц.

— Тамаш а яц, из нийцар цун уст-нана я.

* * *

Эргалонаш еча даькъе доккхий толамаш даьхад ПУЖКХ кулгалхочо.

— Тамаш яц, шай цIенна ши цIа хьатIа а даьд цо, отар кхо метр Iодаьх а даьд.

* * *

Ший уьстдаьгара такси лелаярах боагIа мах Къарамсолтас хьайцаб, яхаш дувц.

— Тамаш а яц, цун йиIий бераш кхаба гIерташ ма воаллий из.

* * *

Керда хьалдаьча цIеношка эггара хьалха даха хайшар дахкийи чоапилгаши. Бакъда, ордераш царна язъянзар.

— Тамаш а яц, уж хьакимаштен цар гаргарча нахан дIайийкъар.

М. ЭРЗИЕВ.

ШАДИЕВ Султан

ЗИЗАЙ ГИ

ЧIоагIа цIенга сатувсар Лейлас. Из эггара хьалха яхаяр «Артек» яхача пионерски лагере. Цига сакъердаме а хоза а хетар цунна. Вай мехкара а доазол арахьара а дахна салоIаш дукха бераш дар укхаза. Царех цхьабаращца хьоашал тоссаденнадар цун.

ХIара дийнахьа хIана дац аьнна, письмош яздора Лейлас шийнаьнага. Цо хоам бора цунга шийна бIаргаяйнача тамашийна хозача цу моттигех, дайзача берех, сакъердамеча пионерски вахарах.

Хьехархочунга Мария Савельевнайга а каьхат яздир йиIиго. Цунна дукха езар ха яхарах корта кIайбенна из йоккха саг.

Лагере яккха езачох нийсса ах ха яьккха яьннаяр цар отряд. Цу юкъа цхьабарашка письмош меттел, посылкаш а кхаьчаяр. Делкъел тIехьагIа сатем а байна почтальонага хьежаш хулар бераш. ЦIагIара шийга каьхат дарга сатувсар Лейлас а.

Цхьан дийнахьа бандероль кхаьчар цун цIерагIа. IотIахьожаше цецъяьлар йиIиг: цун хьехархочунгара Мария Савельевнайгара яр из. Цар отрядерча берашта-м башха дацар из хьан яйтай, минут ялале цу чу хинна мерза хIамаш дIа-хьа нийцар цар, Лейлайна цхьа бахьан мара хIама ца юсаш. ЦIаьхха мерза хIамашта юкъера царна гучабаьлар каьхата ботт. Из хьа а баьста хьежача, цецдаьлар бераш: зизай гии лоацца яздаь каьхати корадир царна. Iодийшар Лейлас цу тIа яздаьр.

«— Хьамсара са йиIиг, Лейла! — яздора хьехархочо. — Хьа письмос гIадийнгар со. Сона хозахет хьона уж моттигаш езаенна а керда доттагIий хьона корабаь а. ВIаши Iимерза хилалаш. Хьогара каьхат деча сона цIаьхха дагавехар шун лагерь йолча форда йисте хиннача тIем тIа вийна сай мар. Цига вежарий каша воалл из. ТIом хьовш хIаьтта хинна мара сесаги дар тхо. Ши кIира даьлча из тIем тIа вахар. Шу даьлча Митя вийнав аьнна каьхат дера сога. Цу хана се лергья моттар сона, сел чIоагIа гIайгIано тоIадьдар са дог. Цхьабакъда, чIоагIа хиннав саг. Хьога мара аз сага бийцабац сай дег тIара бала. ХIара шера ухар со Митяй каша тIа, укх шера цига яха аьттув боацаш йисай.

ХIанз хьона яйзай са къайленаш. Цудухьа хьога а хьа новкъосташка а цхьа дехар да са: шоашта хала хургдеце ер зизай ги байнараш та дегIача памятника юхе дIадер дех аз шуга. Митяйна дукха дезар гвоздикаш, цудухьа со йолча массаза ва уж дахьаш воагIар из. СалаIа аьттув балба шун! Мария Савельевна».

Каьхат дийша яьлча уйлангахьа яхар Лейла.

— Фу язду хьога нанас! — уйла тIара яьккхар из юхе лаьттача пионервожате Нинас.

— Нана яц из-м, — жоп делар Лейлас. — Са хьехархо я. ДIа а нийце, массанена Iодешал из! — дехар дир Лейлас.

Нинас массанена дIа а хозаш, Iодийшар письмо. Йист ца хулаш латтийсар бераш. Цар къона дегаш тохадалийтадар цун чулоацамо.

— Фу ду вай? — хаьттар вожате, ги хьа а нийца.

— Мишта фу ду? ДIа а даха памятника хьалхашка дIадувргда-кх! — аьлар массанел хьалха Оксанас. ТIаккха тIатехар: — Ма дика саг хила еза-кх из хьехархо!

— Сай нана мо дукха еза сона из, — аьлар лаьтта Iохьежаш лаьттача Лейлас. ХIанз мара хайнадац сона тхоаш доккха Iовдалаш хиннaлга. Ерригача класса ховра из йоккха саг цхьаь яхилга, цхьабакъда, цхьаннена а дагадехадац цун вахар довза, новкъостал де. ХIаьта цунна тхо дерригаш а довз, кхыметтел даьй-ноаной цIераш а тIехьа.

Сигала хьалхара седкъий гучадувла доладеннадар, зизаш дIа а дийна бераш лагере юхадерзача хана...

ХАЛКЪА КХОЛЛАМЦАРА

ДикагIча вахийта везар

Цхьан совхоза директоралла хьожаваь хиннав цхьа Iаббас. Кастта цо болх мишта бу хьажа а, цунна доагIаш дола новкъостал де а баха хиннаб из цу балха могаваьраш. Шоашта дайначох цец а ама а баьннача цар хаьттад:

— О, Iаббас, фуд Iа леладер? Оаха-м ер болх тоабе аьнна ма вайтаварий хьо укхаза? Iа-м йисар а хIалак ма яьйий ер совхоз!

— ТIаккха-м дикагIча вахийта везар! — яьхад Iаббаса.

ДIа мичахьа веллав хац

— Шун завсклад хинна Терсбот вала а венна, из моттиг мукъаяьннай аьнна хезадар сона. Хьо духьала вецаре, цун меттиге гIоргвар со, — аьнна, цхьа хьаким волча вена хиннав цхьа атта вахар лехаш вола саг.

— Вац даьра со-м вIалла а духьала а,— яьхад вокхо.— Цхьабакъда, сона из дIа мича веллав-м хац хьона!

Мегаргйолаш хIама-м яцар

— Iайха из къоал деча хана цу хьай къаденнача даьи наьнен шоаш кхаба хье цаI мара воаца воI воацилга дагадехарий хьона? — хаьттад цхьан зуламхочунга.

— Даьра дехар, аз лочкъаьяьча хIамашца царна мегаргъйолаш хIама-м яцар! — яьхад вокхо.

Шу суд хиннай-кх

— Цхьанна а сага хIанзалца йовзаш йоаца керда легковой машин вIашагIъеллай-кх тха совхоза механика. Цох ца йоаллаш цхьаь цаI оатхал яц-кх тха совхоза машинех мел йоахначарех, — аьннад цхьан саго.

— ТIаккха фу хиннад цох?

— Шу суд хиннай-кх! Кхы фу хилийта воаллар хьо, — яьхад хьалхарчо.

Баркал хьона

Цхьа доккха къоал даьльцача зуламхочоа цо дехарах тIавнга хиннав цхьа молла. Из саг тIехьагIа а шийна накъаваргволга дагадоаллаш волча молла аьнна хиннад цунга:

— Хьай ков-карт дIа а дехка, хьай довхошца тоам бергба Iа. Цул тIехьагIа сихха керда боахам билла аз юха а новкъостал дергда хьона, аз аьнна-аьннар деш хьо хуле.

— Баркал хьона, молла, — яьхад къуно, — моллал леладеш санна атта дац хьона къоал де!

Хьадолле хIаьта

— Цхьа дика говр нийслоре, из эцаргъяр аз, — яхаш шийна вовзача сагаца къамаьл деш латташ хиннав Цаген цхьан базара дийнахьа. Из къамаьл дIахеза, Цагена Iоттар е дагахьа, царна дикка гаьна латтача цхьан саго аьннад:

— Вир мегаргдецарий хьона, Цаген?

— Ай даьра мегаргдар-кх, дукха дика-м. Хьадолле хIаьта сихха! — яьхад Цагена.

Вай дувцар дувца болалургба-кх

— ВIалла миштаб а ца ховш ма бий е хIанзара кагий нах-м. Оамал а, гIулакх а, эздел а мича доал акхарех-м, — яхаш къамаьл деш багIаш хиннаб цхьан пхьегIа тIа вIашагIкхийтта боккхий нах.

Тоъал цар дувцачунга ладувгIаш а ваьгIа, Цагена аьннад:

— Вай санна къабелча, вай дувцар дувца болалургба-хх уж а!

Лакхера дикагIа гу

— Нагахьа санна со лайя, дIарча лакхарча лоам тIа мара дIа ма воллалаш со! — аьннад Цагена.

— Ай из фуд хьа, ва Цаген? Вай кашамаш-м лохехьа ма дий! — хаьттад цох цецбаьннача гаргарча наха.

— Из даьра да къахьегамхой бокъо яларга догдоахаш со цигачара хIара денна Iочухьежаргволга, — яьхад Цагена.

ДIаяздаьр МАЛЬСАГОВ Або.

Сийлахь-боккха Октябри Нохч-ГIалгIайчеи

СИЙРДА ВАХАР

ГIалгIай культуре а литературе а Беков Тембота лоархIаме моттиг дIалоац. Из хиннав доккхача хьакъала да, интернационалист, шийхалкъа дикачунна, нийсачунна тIахьехаш.

Социализман лард йоллаш эггара хьалха дIаяккха езар дешар-йоазув ца ховча халкъа бIаргашка лаьтта Iаьржа боадо яр. Бе делла хьазилг санна, царизмо Iазапе лоаттадаьча гIалгIай халкъа цо дIайовзийта езаш хиннай Советий Iаьдало къахьегача халкъа енна бокъонаш, паргIато.

Культурни революци толамца чакхъяккхара хала гIулакхаш дIадоладе дезаш хиннад гIалгIай меттел йоазув вIашагIдолларца, берригача къахьегамхошта йоазув-дешар Iомадарца. Цу дерригача гIулакхашта юкъе хьинаре дакъа лаьцад Беков Тембота. Цун беркате кхоллам хIанз а бизза бовзанза, тахканза ба. Сийлахь-боккхача Октябра 70 шу дизара вай накъадолхаш уж тайпа нах кагирхошта дIабовзийта беза.

1974 шера арадаьнна «Тембот Беков «Хержараш» яха книжка оттадаьри деша хьалхе яздаьри Мальсагов Абу ва. Цу книжкана юкъедахад хьалха довзаш хиннараш а. ХIаьта Iилманхочо леха, юкъедоаладаь вайна ца довзаш хинна Беков Тембота говзаме а Iилман а йоазош: «Ши зама», «Лене болхлой боабар», стихотворенеш: «Цхьайттен пхиъ». «Сердало», «Дешар», «ГIалгIай кагийча нахах», «Гизгаш», «Хьалдари къевари» яха статьяш. «БIаьстен юхь» — повеста дакъа, «Дикавар лархIар» яха философски миниатюра. Укх произведене тIа я къаман вахарах лаьца кIоарга философски уйлаш. Статьяши, корреспонденцеши: «Баьччен хьехархойн», «Калинин Буро тIа вар», «ЦхьоалагIа номер «Сердало», «Хьехархой курсаш», «ГIалгIай Совпартшколе», «Октябра революцен цхьайтта шу дизар дездар», «Йоха ма йохийталаш». Цар хьахьокх Беков Тембота гIалгIай журналистика лард еллар волга.

Книжка тIа къаьстта раздел я, «Вайнаха багахбувцампара» яхаш. Укхаза я багахбувцама кIоарга маIан дола произведенеш а, царех лаьца Iилман тохкам а: «Хоза Хантути», «Ачамаза боарз», «Из хабар тахкар».

«Таржамаш» яхача раздела тIа да «Интернационал, Советски Союза Коммунистически парте Гимн», «Пхьа» (Ги де Мопассан). Цу балхаша хьахьокх гIалгIай меттала таржама болх дIаболабаьр Тембот волга.

Беков ДордагIа Тембот ваьв 1873 шера 27 декабре Йоккхача Ачалкхе. Кхелхав 1939 шера. Наьсарен районера школа тIехдика дешаш йистеяккхарах деша вахийтав Владикавказерча (хIанзара г. Орджоникидзе) реальни училище, из цо 1893 шера йисте а яьккхай. ДIахо Беков дешаш хиннав Варшавски политехнически институте. Цхьабакъда, дезал тоаро йоацаш хилар бахьан долаш, цхьоалагIа курс йисте а яьккха, дита дийзад цун цигара дешар.

Беков Тембот цIе партизан волаш хьинаре дакъа лоацаш хиннав Советий Iаьдал доаккхаш хиннача граждански тIем тIа. Цига кIайгвардейцашта духьала тIом беш чов а хиннай цунна.

Советий Iаьдал эттачул тIехьагIа хьинаре къахьегаш хиннав общественно-политически а культурно-просветительни а балхаш тIа. Укхаза гучаьяьннай цун йоккха, беркате талант.

Беков Тембота кхоачашдаь уж дукха гIулакхаш цун кхоллам бувцаш, белгалдаккха деза, вайна хIанз а из ма воаттIар ца вайзалга, цун кхоллам бIаргча хьайнца Iилман наькъаца ца техкалга. Фуд вайна гучадаьннар, вай техкар? Беков Тембот — гIалгIай поэзе ларда еллар, гIалгIай стихай кеп хьаьяр. ДукхагIа ювцараш а учебникаш тIа кепаеттараш а цун «Ши зама», Лене болхлой боабар» яха ши стихотворени. Из тоъам бе йиш йолаш дац! ЛоархIам бола дукха кхыдола йоазош даьд Тембота. Поэзе лард еллар хинна ца Iеш, из ва эггара хьалха гIалгIай меттел, гIалгIай оамалах, гIалгIачо санна уйла а еш, йоазош даь прозаик, журналист, Iилманхо, хьехархо. Из ва гIалгIай литературни метта лард еллар.

Цо даь моллагIа а йоазув Iодийшача, стихотворени яле а, прозаически произведени яле а, статья яле а, таржам дале а, гуш да цар автор говза саг волга. Масала, «Ачамаза боарз» яха легенда тохкаш язбаь «Из хабар тахкар» яха Iилман болх. Из дIаболалу укх дешаща: «Лоамьн Хана воI»—даьх дийса хабар, ткъаь иттех шу хьалха СурхотIарча воккхача саго дувцаш хезад сона из. Цо хийла дувцаш хулар из хабар боккхийча наха. «Бакъ а долаш да из», — оалар цо.

Мотт дика бовзаш, цун белгалонаш дика бIаргагуш, наха юкъе наттахьа мара нийс ца лу йоккха талант йолаш хиннав Тембот.

Цун йоазошца Iомалуш хьалкхийнаб гIалгIай советски йоазонхой: Озиев Ахьмад, Озиев Салман, Муталиев Хьажбийкар, кхыбараш.

ХIанзалца техкаяц Беков Тембота язъяь повесташ: «Хьалхара бIаьсти», «Тамара».

1936 шера, июль бетта хиннача Нохч-ГIалгIай Iилма-тохкама института Iилман совета заседане Беков Тембота даьча къамаьлах дисад вайна ер тешал: «Нохч-ГIалгIай мехка дIалаьрхIача геттара кIезига ба къамах бола Iилман болхлой. Из кхета а деш, хьалкхее еза керда кадраш, бараш дорабелга а Нохч-ГIалгIайчен общественноста декхар да».

Беков Тембота цу хана дагадаьллар кхоачашхиннад: хьахиннай нохчий, гIалгIай интеллигенци. Ховш да Беков Темботен Мальсагов Зоврбикен хьалхленца 1923-ча шера 1 мае гIалгIай меттала «Сердало» газета 1-гIа номер араяьннилга. Из хайча чIоагIа раьза хилар юрташкара ахархой.

Из дар шоай меттала ара а даьнна, эггара хьалха гIалгIаша Iодийша кепайоазув. Беков Тембота йоазош дIаяхача заман документ хинна дIаэттад. Цар лоархIам, хьехам хIанз а байна бац.

Беков ДордагIа Тембота беркате кхоллам шийчулоацамга диллача интернациональни ба. Къахьегамхой вахар, лелар, цар хьашташ кхоачашдар, вай мехка социализмо даьха толамаш да цунна дагадоахкараш, цо хестадераш. Литературе из ва болхлой класса, ахархой викал. Партийноста принципа ларда тIа дIадоладаьд цо гIалгIай литература. гIалгIай литературни мотт. Цудухьа Беков ДордагIа Тембота вахар а кхоллам а массаза а вай лоархIаш а сий деш а хургба.

А. ТАНКИЕВ, филологически Iилмай кандидат.

Журналиста блокнота тIара

«НАЬНА ДОГ»

Из дар ахкан хьалхарча деношка. БIайха хьежача малхо безаме хьестар зизаш, баьцаш, гаьнаш тIара гIа. Миха Iимад хоалацар.

Дешархой каникулах дIахийцачул тIехьагIа цIагIа дисадар сои са цIеннанеи. Бераш а дукха тIера дацар ара лелара. ДукхагIйолча хана коа ягIача комара Iийне Iо а хайше, цхьаьца дувцаш е иллешка ладувгIаш дагIар тхо.

Ди делкъийгахьа лестадар. ЦIагIа дIачу а ваха, хи чами аз берте хьошше, ведда цIагIа чуийккхача са зIамагIволча кIаьнка Ибе цIогIа техар.

— Папа, хьавел, вай коа хьазилга кIориг чуежай, ХьалгIатта магац цунна.

КIезига хий а менна, дIаараваьлар со. Са берригa дезал коа бар. КIирбенна дIахьежар уж пена йисте, Iийне дIа а теIа, ма даггара цIувзаш ягIача хьазилга кIоригага. Массарел хьаьрагIа вар Иби, ший хур дора цо цу зIамигача, нийкха дIабаха мо кер бетталуча садоаллача хIаманна тIакхача гIерташ. Цхьабакъда, нанас сецавора из.

Цу хана мичаре доагIа ца ховш цIаьхха нана-хьазилг гучадаьлар, цIувзаш ягIача кIоригa юхе нийсделар из. Биткъача шин когилга тIа тувсалуш, дIа-хьа дедар, кIеззига хьалъай а денна, сихха Iохайра. Гуш дар, ше фу дергда ца ховш из корзагIдаьнналга. Ма даггара Iехаш, кIориг тее гIертар из.

Нана-хьазилго оарц дехаш детта цIогIа дIахеза, тха коа ягIача гаьнаш тIа хьагулделар гонахьара кхыдолахьазилгаш. Лерагаш къорадеш Iехар уж.

ЦIаьхха дерригa таташ тийра, карта йисте ягIача баьцашта юкъера «шарх» хьахезар. Аз кхетадир хьазилгий эггара къизагIвола моастагIа — циск гаргагIерталга. Кастта ябакха лорда тIехьашкара хьакъедар цун боккха кIай корта.

ЦIи яьлча санна тохаделар нана-хьазилг. Ше дагIачара сихха хьал а айденна, боала эггара лохагIча тховрон тIа хайра из. «ВанагIа, кIориг йита а йита, ше кIалхардала гIерт-те из? — яха уйла ессар са дег чу. Цхьабакъда, из гIалат дар. ЧIоагIа цIайза а цIайза, юха а кIоригa юхе нийсделар из.

Иттаза-пхийттаза цо из никъ баьчул тIехьагIа, кхетадир аз нана-хьазилго леладечун маIан. «Хьаяле сона тIехьа, — йоахар цо кIоригага—ма кхера. Аз дер де». Вокхо кхетадора шийга яхар. цкъа-шозза ткъамаш тохар, тIаккха юха а пенах дIатаIар.

Циско зийра из сурт. КIаьдда ког боаккхаш, кIориг йолчахьа хьадоладелар из. Кхы а чIоагIагIа корзагIдаьлар нана-хьазилг, цIе цIогIа детташ кIориг шийна тIехьа дIаехар цо. Цхьабакъда, вож меттахьа хьовш яцар.

Ца хулча даьлча циск човхаде дага а волаш, дIахо фу хул хьажа гIерташ латтар со. Цу ханна нана-хьазилг ше беш бола никъ бита а бита, хьатIадоагIча циска духьала дахар. МоастагIчов тIагIолла массехказза го тессар цо, даггара Iаьхар. Циск сецар, кхы цIаьнха из ший мерий кIал нийсделча тIакхоссадала дага долаш. Цхьабакъда, вож сов сиха хиларах аьттув ца боалаш дисар. КорзагIдаьнна хьазилг гIетта дIададахача оагIорахьа дIаделар из. Хеталора сел чIоагIа Iехаш цун сахада доал, аьнна.

Цу ханна дагадоацар хилар: даггара ткъамаш а теха, меллашха хьалъай а енна, нанна тIехьа дIаяхар кIориг. Иткъача боалий ткъовран тIа Iо а хайна, дIахьа хьежар из. ХIанз кхераме дацар циск.

КIориг кIалхаръяларах ираз цIувзача наьна-хьазилгий иллега ладувгIаш, ноаной дагабехар сона. Уж а ба шоай берашта кхерам тIабоссар кхераш саготдеш.

М. КАРТОЕВ.

Цхьаккха вицвеннавац, цхьаккха дицденнадац

КОТАЛОН ПАРАДЕ ХИННАВ

Лейтенант Храбцов ший танкана юххе латтар, штурм е кийчлуча отрядо де дезар хьалхадоаккхаш вар бригада командир. Дош тувла ца долийташ цунга ладувгIаш вар къона лейтенант.

Города центра тIаккхача гIерташ хала тIом беш йолхар батальонаш. Тиргартен яхача районе дIакхача ши эзари ворхI бIаьи метр йисаяр. Царех хIара метр тIеххьара хила йиш яр моллагIча экипажана, моллагIча бIухочунна. ХIара зданех крепость а яь, дукхьала эттабар фашисташ.

ЦIаьхха комбригацара бувзам хаьдар. ТIехьагIа хайра цунна а штаба массехк эпсара а фашистски снарядо човнаш яь хичнилга. Цхьабакъда, Храбцов ший де дезар фуд ховш вар — керттера дар ма хулла сихагIа дIахьалхашка гIолга. Массехк ди мара дацар цох батальона командир вањ. ТIом болча шерашка а цу тайпара хIама дукха нийслацар. Из а цхьа моллагIа вола комбат вацар, штурмовой отряда командир вар. ХIара цIа, хIара этаж хьайоаккхаш тIом бе безар. Цхьадолча деношка даггара гIертача а цхьа-ши квартал мара дIахьалхашкахьа бохалацар бIухой.

29 апреле саррахьа штурмовой отряд цхьан ора дIатIаэттар. ТIий бIарча дале а, танкащ дехьа ца йоалийташ хадданза герз детташ бар фашисташ. Укхаза кхы хIама ца а хинна, лоалахарча улица тIа баьлар вай бIухой. КIийле а лаьпа латтача «Тигро» йохайир хьалха хьагучуяьнна вай танк. Отряд кхы дIахо яха йиш йолаш яцар, укхаза лечкъа багIа фашисташ боха ца бича. Меттахьа тIеха йохайир фашистски танк, байдар дийна биса фаустникаш. ЦхьоалагIа май чакхдоаллаш лейтенанта Храбцова кулгалдеш йола штурмовой отряд шийна енна задани кхоачаш а ещ, Тиргартене кхаьчар. Цу хана хьаяьккхалр рейхстаг, имперски канцеляри, гора оттаяьча моастагIчун столица тIа лепаш яр Коталон байракх.

ШоллагIча дийнахьа лейтенанта Храбцова, ший тIема новкъосташца цхьана, рейхстага пенаш тIа шоай автографаш йитар...

Цу тIа тIом чакхбаьлар бархI орден лелаеча Бердичевски 44 йолча танкови бригада бIухошта. Берлина йисте дIаэттар из. Лични состав тIема техникага, герзага хьожаш яр, предприятеш, кхыйола лоархIаме объекташ лорайора цар. Танкисташта тIом чакхбаьнилга хайра бархIлагIча мае саррахьа пхьор дуаш багIаш. Корпуса штабера телефон техар: Германе къамаьл а доацаш герз Iодилларах йолча Акта тIа кулг яздаьд, аьнна. БIаьха, хала хиина тIема никъ чакхбаьлар, хьатIаэттар Коталон ди.

...Итт класс яьккхачул тIехьагIа, 1941 шера июль бетта, Храбцов Алексей Советски Эскаре гIулакх де вахар, укхаза тIема училище деша хьожавир из. Дийша а балалехьа, ноябрь бетта сержанта званеш а енна, тIем тIа бохийт курсанташ. Алексей нийсвелар Калинински фронте тIаьш деча батальоне. Ах шу совгIа ха яьккхар сержанта немецко - фашистски гIаьрахоех латаш. Денал, къонахчал дола сержант Саратовски танкови училище деша хьожаву цул тIехьагIа. 1943 шера ноябрь бетта дика дийша чакхйоаккх цо из. ХьалхагIа цхьоалагIча гвардейски танкови арме хьожаву къона эпсар, цул тIехьагIа — дукха ха йоаццаш гвардейски звани яьккхача 44 йолча бригаде. Цун мугIарашка а волаш, Винницера Берлине кхаьчар из. Массаза а хьалха латташ хьабаьхкар гварде полковника Гусаковске бригада танкисташ. Дукха ха ялалехьа Храбцов хьожаву взвода, цул тIехьагIа — рота командиралла, бригада штаба бувзама эпсар волаш хул. ТIом чакхбоаллаш комбриго из оттаву штурмовой отряда командиралла. Из бехктокхаме декхар а толаме кхоачашду цо. Шозза човнаш яьй цунна, цхьабакъда, массаза а тIом берий мугIарашка хиннав.

— Командир сел чIоагIа хьох тешаш хилар сенца дувзаденна дар? — хегт аз Алексей Александровичага. Полковника (тIехьагIа эскара инарал), шозза Советски Союза Турпала Гусаковске цхьа моллагIа хIама цаьдар аьнна белгал ца воаккхилга ховш ма дий.

— Мел хала, чоалхане дар аьнна приказ кхоачаш ца деш Iиийнавац со, —йоах Храбцова. — Из хила мег со белгалваккхара бахьан а.

Дукха тIема эпизодаш дагайоагIа ветерана. Корсунь-Шевченковски операце Храбцов юкъе волаш хиннача батальона приказ делар Княжьи Криницы яхача юрта йисте йолча дамбах гитлеровцаш тIех ма бовлийта, аьнна Укхаза шоашта баь го бохабе гIерташ хинна фашисташ хадданза атаке ухар. Шинна оагIорахьара дукха нах боабаьбар. Храбцова танк яьгар, экипажах цаI вийра, хала човнаш йир стрелока - радиста, механика - водитела. Човнаш яь вар Храбцов ше, цхьабакъда, тIехьашка-м валанзар. Дамбах чакхбаланзар фашисташ.

Бердичеве Храбцови цун новкъостийи диъ деннен буси духьала лаьттар моастагIашта, керттера низаш хьатIакхачалца цхьан шецца тIехьашка баланзар.

1945 шера бIаьсти, котало йоаккхача ший са ца кходеш дакъа лаьца лейтенант Храбцов Коталон параде дакъа лаца Москве хьожаву.

Параде лейтенант воагIар Белорусски фронта сводни полкаца. Къаьстта белгалъяьннача байракхашта юкъе яр 44 гвардейски танкови бригада байракх а, цу тIа лепар дукха а ордески ленташ.

ТIом чакхбаьнначул тIехьагIа а дукхача шерашка хиннав из танкови доакъошка гIулах деш. Цо яьккхай Бронетанкови Академи, тайп - тайпарча гIулакхаш тIа хиннав. Ший вахарах 30 шу дIаденнад цо Даьхе лораяра, полковника звани а йолаш, отставке а ваьнна, машаре къахьегаш ва тахан а. Вай республика бувзама управлене болх беш ва из хIанз.

Наха дувцарах а доацаш, сона дика вовз Алексей Александрович, хов чIоагIа денал долаш саг из волга. Храбцова безамеча фусаме дагIа тхо. Аз дехарах тайптайпара сурташ хьахьокх цо сога. Царна юкъе къаьстта дукха да 1985 шера май бетта даьхараш. Цу шера тIема ветеран вийхавар Москве Котало яьккха 40 шу дизара хетаяьча юбилейни параде дакъа лаца.

— Теший хьо, 40 шу хьалха хинна зIамсаг се волаш санна хетар сона, — яхаш дагалувц эпсаро. Ветерана хьахьокх «Танкови бIуний эпсар» яха Б. Галина книжка. Авторо кулг а яздаь, цунна совгIата деннадар из. Цу тIа дувц комбригах И. И. Гусаковскех, шозза хьоахаву лейтенант Храбцов а.

Юбилейни парадана лаьрхIа тийгача мундира тIа лепаш я ЦIеча Байракха, ЦIеча Седкъа, «СССР Герзашцарча Низашка Даьхен гIулакх дарах», Къахьегама ЦIеча Байракха, кхыйола орденаши медалаши. Царна юкъе да Польски Халкъа Республика, Германски Демократически Республика совгIаташ.

СУРТА ТIА: отставке вола полковник А. Храбцов (хьалхарча мугIаре аьттехьара хьалхарвар) 1985 шера 9 мае, коталон 40 шу дизара хетаяь парад йолаялалехьа.

В. ЕГОРОВ,
Сийлахь - боккхача Даймехка тIема ветеран.

КУЛЬТУРА ХОАМАШ

КЕРДА МУЗЕИ

Дукха ха яр республике бахача наха литературни музей хьаелларга дог доаха. Юххера а кхоачашхилар цар уйла. Укх деношка Л. Н. Толстоя цIерагIча Нохч-ГIалгIай пачхаьлкхен университете хьайийллар музей.

Цига гойташ я 500 гаргга экспонат. Царна юкъе я дуккхача йоазонхойи поэтийи хIамаш, царна тийна совгIаташ, сурташ, кхыдола документаш.

Музей хьаеллаш дIайха дешаш аьлар гулбеннарашка университета парткома секретара В. Геращенкос, ректора В. Кан-Калика, Нохч-ГIалгIайчен халкъа йоазонхочо А. Бокова, йоазонхочо С. Чахкиева, Краснодарски Ставропольски краяшкара баьхкача хьашаша, кхычар.

Цул тIехьагIа гулбеннараш кердача музея экспонаташка хьежар.

М. МУРАТОВ.

«ЗАЬЗОР»

Вай дьша дездеш дукха тайп - тайпар культурнии спортивнии цIейш хиннад. Царех лархIа деза «заьзор».

Из долча дийнахьа беррига мохк вIашагIкхеташ хиннаб. ХIаравар дикалца ший цIи яккхийта гIийртав: е иллеца, е халхарца, е говр хьовзаярца. Къаьстта чIоагIа къовсаш хиннад денали кадайли: говр хахкар, товрашца латар, хьежорга топ кхоссар, лоамах урагIа вадар, кIалтохарах латар.

Вайнаха юкъе чIоагIа даьржа хиннад бургацах ловзар. Тхах яь бургац хиннай говр-баьреша гIажамашца хехкаш. Ший тайпара хонкей. Бургац кIоага чу тувсаш хиннай. Из ловзар ерригача Кавказе а довзаш хиннад.

«Заьзор» оттача дийнахьа Нохчашкахьара, ГуржегIара гIалгIашца ловза боагIаш хиннаб хьаьший. Ловзараш боацаш, кхыбараш а боагIаш хиннаб. Мехка хьаьший оалаш хиннад царех.

Массехк шу хьалха ТIой-Юрта хьехархо волаш болх баьча I. Кодзоевна дагадехадар из цIей юхадийнде. Амма ма хетта оттацар из, цхьацца хIама юкъе а лелхаш.

Укх шера юха а «Заьзор» дезде кийчбелар бархIшерарча школера хьехархой. Цу гIулакха лаьрхIа сценари язйир Кодзоев Iийсас. Комисси вIашагIъеллар. Докха дакъа лаьцар цига цу школа директора Дударов Урусхана, пионерски вожате Яндиева Залифас, хьехархочо Куркиев Мухьмада.

Вайнаьха Iаьдалах барзкъа а дийха кийчденнача берий колонна Ленина улицагIа йолаелар. Эггара хьалха говрбаьри волаш, тIаккха шин велосипеда тIа дIачIоагIдаь латтар Малхааза тIаягIа Iарш.

Малхаазал хержаяр 1 классера Горбакова Фатима. Малхаазийца цун нешаш бар — кIай хIамаш тIаювха йиIигаш.

Колоннас лаьрхIача маршрутах юрта го баьккхар. Цхьаццанахьа юха а соцаш, ловзараш увттадир. Иштта хилар совхоза коа а.

Кастта дIайолаелар яхьаш: адар (босагIа урагIа), кхера айбар, Iадсаькх тохар, кожолгашца адар, кIалтохарах латар, кхоссавалар, велосипедаш хахкар.

ЧIоагIа сакъийрдар массане а цу дийнахьа.

Из цIей хIара шера дезде лаьрхIад ТIой-Юрта.

А. АРЧАКОВА.

«Наука» яха издательство

КЕПАТОХА КИЙЧДЕШ ДА КНИЖКАШ:

Эггара къьнагIйолча ханашкара дениз XVIII-гIа бIаьшаре чаккхъяллалца йолча хацара Къулбаседа Кавказа халкъий истори. (Академик Б. Б. Пиотровский редактор а волаш. — 1987 (III кв.) 50 л., мах 5 соми 50 кепиги.

Къулбаседа Кавказа халкъий истори (XVIII бIаьшерен чакхе — 1917 ш.)). (Академик А. Л. Нарочницкий редактор а волаш. — 1988 (II кв.) — 50 л. мах 5 соми 50 кепиги.

Вай мехкарча керттерча специалистеша тохкамаш даьд советски исторически Iилмана карагIдаьннарий кIийлен тIа керда архивни документаш, материалаш юкъе а кхувлаш. Из хьалхара къулбаседа кавказски халкъий истори массе а оагIорахьара довзийта а, вIашагIтоха а гIортар да. Издани Къулбаседа Кавказе дахача халкъий: адыгей, базиний, черкесий, нохчий, гIалгIай, хIирий, гIумкий, негIий, гIаьбартой, балкхарой, къаршой, хIаьта иштта Дагестана халкъий (аварций, даргинций, иштта кхычар), укхаза хьалха баха хьабаьхкача - эрсий (донской, терско - гребенски казакий) историенеи культураенеи хетаяь я. Эггара къьнагIйолча замангара дениз XX-чу бIаьшарен 70-гIча шерашка кхаччалца дола региона истори чу а лоацаш диъ книжка арахеца лерхI

Хьалхарча книжка эггара къьнагIйолча ханашкара дениз XVIII-гIа бIаьшаре чаккхъяллалца йола ха чулоац. Цига хьахьокх юкцача региона культура тIехьа тIабоагIараша дIаэцаш хилар, Къулбаседа Кавказа халкъаштеи Къаьнарча Русе, Византе, Крыма, Закавказье халкъаштеи юкъе хинна этнически бувзамаш. Автораша тохк ремеслашца цIи хеза йола моттигаш (Кубачи, Гоцатль яха юрташ, балхарски керамика) хьахилара истори, иштта хьахьокх массаза шоайла гIулакхаш лелаеча поалахарча халкъаша культуро, быте, обычешка, юрта боахаме, хьайбаш лелаеча дикагIа мел дар дIа-хьа мишта эц. Культура вIаши дог цIена бувзамаш хиларо лоаман халкъашта образовани хьахулача, шоай Iилма, литература, йоазув хьакхоллача новкъостал дора. Автораша къаьстта теркам тIабохийт ерригга XVIII-гIа бIаьшере чакхъяллалца йола хана лоаман халкъаш Россех дIакхетара ориентаци хьакхоллара, цу хана лоамароште доал дераш шоай лоIамагIа Россех дIакхеталга дехаш йола прошенеш язъе болабалар, цо лоамарой кхыча мехкашкарча агрессораша — султански Турце, шахски Ирана боабарах кIалхара боахар. Книжка тIа белгалбоаккх шейх Мансур (Ушурма) керте а волаш лоамарой къамаш-мукъадахара болама, моттигерча феодалашта духьала ахархой гIовттара лоархIам.

ШоллагIча книжка XIX бIаьшерен хьалхарча четверте Къулбаседа Кавказа халкъаш Россех дIакхийтта даьнна хилара процессах бола тохкам чакхбоакх. Цига лаьрххIа хьож XIX бIаьшерен 30—50-гIча шерашка Шамала хьалхленца лоамароша пачхаьлкхенна, моттигерча феодалашта духьала болабаьча къамаш-мукъадахара болама бахьанашкеи, социальни предпосылкашкеи, техкад региона халкъаш реформегIа экономически дегIаахар, лоаман юрта капиталистически отношенеш юкъе яххар, иштта из Росси экономически культурни дегIакхувлача юкъеозар.

Шаккхе книжка цIерий указателашца предметно-географически указателаца Iалешдаь да.

ХIара книжка тираж из эца безам болаш енначa заявкашка хьежжа белгалъергъя.

План 1987 — III-гIа квартал.
План 1988 — II-гIа квартал.

Книжкашта хьалххе заказ де йиш я «Академкнига» Центральни конторе тикашка, книготоргий а потребительски кооперацей моттигерча тикашка.

Книжкаш почтаца эцарах дола заказаш укх адресагIа хьаахийта: 117192 Москва, Мичурински проспект, 12, «Академкнига». Центральни контора «Книжка — почтаца» яхача тика тIа; 197345 Ленинград, Петрозаводски ул., 7, «Академкнига» Къулбаседа - Малхбоален контора «Книжка - почтаца» яхача тика тIа е «Книжка-почтаца» яха отдел йолча «Академкнигаа» гаргарча тика тIа.

«Академкнига» тикага.
Заказ.
Хьангара.
Адрес.

Оаха дех шуга белгалдаьккхача книжках дола заказ дIаэцар. Цунах доагIар дIалургхиларах йола гаранти а лу.

Заказчика кIал кулг язду.

ТОЛАМ БАЬККХАР

Дукха нах гулбеннабар самардийнахьа Серго Орджоникидзе цIерагIча стадионе. Шоай аргIанара матч чакхйоаккхаш бар Грознера «Терека» футболисташ.

Ловзар дIадоладале хьалха майда тIа баьлар дукха ха йоацаш Европейски чемпионаташка дакъа лоацаш хинна вай мехкахой, дунен халкъашта юкъерча класса спорта мастераш А. Вараев, Б. Вараев, А. Абаев, М. Седаев. Царех хьалхара кхоъ Европа чемпионаш ба, тIеххьарчо бронза медаль яьккхай.

Спортсменаш тIабагIа машина сийлен го а баьккха, центральни трибуна хьалхашка соц. Атлеташа даьха толамаш даькъал дувцаш, дIахо а республика сий лакха лоаттаде уж тIахьехаш, бIайха ловца боаккхаш къамаьл ду спортан физкультуран йолча Нохч-ГIалгIай пачхаьлкхен комитета председатела Е. Байракова. Мехкараша зизаш лу спортсменашта а цар тренерашта а.

Юха а сийлен го боаккхаш чакхйоал машина. Гулбеннараша цхьатарра тIоараш тохаш накъабоах уж.

ДIайолалу «Терекан» Минеральные Воды яхача городера «Локомотиван» юкъера матч. Массехк атака ю вай футболисташа. Цхьабакъда, хьаьший наIараштa кхераме яц уж.

«Терека» аьттув боал шоллагIча тайме. Бургац чутох А. Бондара. Иштта чакхдоал ловзар — вай футболисташа шоай чоте ши очко дIаязъю.

Терека состав иштта яр: Р. Садыков (вратарь), Г. Ласько, А. Суворов, В. Магомадов, Ю. Шадиев (А. Зубайраев), Т. Куриев (Р. Дзайтаев), А. Гладкий, Я. Казберов, О. Хохленко, А. Бондарь, А. Шамханов, I. Садаев (М. Куртаев).

СУРТА ТIА: А. Вараев, Б. Вараев, А. Абаев, М. Седаев.

В. ЕЛИЗАРОВА сурт.

САЛОIАЧА ДЕНОШКА

ШОАТТДИ

С. М. Кирова цIерагIа культуран салаIарен парк. 10.00. Республикански книга цIей хьаделлар. 13.00. Массови ловзараш, викторинаш, берашта йола конкурсаш. 18.00. Шалински района «Мираж» яхача вокально-инструментальни ансамбла концерт. 19.00. Нохч - ГIалгIай пачхаьлкхен филармоне артистий концерт. 20.00. Дискотека.

В. И. Ленина цIерагIа ДК. 10.00. Болх беш я аттракционаш. 19.00. «ВIашагIкхетар» яха дискотека. 20.00. «Мехкашкеи континенташкеи гIолла» яха кинолекторий.

«Красный молот» завода ДК. 9.00. Берий бальни халхарий кружок. 11.30. «Динаца — къовсам!», «Дин бераши» яха кино-лекторий. 14.00. Iарбий меттала къамаьл де Iомалу. 17.00. Гитара лакха Iомаву кружок. 18.30. Кагирхой салаIара сайре.

Пролетбата цIерагIа ДК. 15.00. Духовой оркестра концерт.

«Оргтехника» объединене ДК. 15.00. «Массаза а машар хилба!» яха дезала сайре. 16.00. Игротека. 19.30. ХIанзарча халхара сайре.

КИМа цIерагIа клуб. 17.00. «Профессей дунен тIа» яха киноклуб. 19.00. Кагирхой салаIара сайре.

В. Маяковске цIерагIа клуб. 16.00. «КIай ладья» яха клуб. 17.00. Лора-нарколога къамаьл.

«Динамо» стадион. 13.00. НГIАССР юртарча кагирхошта юкъера волейболах йола кхалнаьха спартакиада.

Гороно СДЮСШОРа стадион. Футболах НГIАССР клубни хьалхле яккхар. 16.00. «Даймохк» — «Строитель». 18.00. «Агропром» — «Нефтехимик».

«Локомотив» стадион. Футболах НГIАССР клубни хьалхле яккхар. 18.00. «Монтажник» — «Вайнах».

Республикански шахматни клуб. 10.00. Шахматех города хьалхле. Финал.

КIИРАНДИ

В. И. Ленина цIерагIа майда. 19.00. Грозненски гарнизона духовой оркестра концерт.

С. М. Кирова цIерагIа культуран салаIарен парк. 12.00. Массови ловзараш, берашта йола конкурсаш. 15.00. «Маларца къовсам лоаттабар — массане гIулакх» яха лекци. 17.00. Сердалон ЦIен болхлой художественни самодеятельноста концерт. 18.00. Сийлахьча Октябра 70 шу дизара хетадаь Ленински района культурно-спортивни комплекса художественни самодеятельноста тIеххьара концерт. 18.30. Нохч - ГIалгIай госфилармоне симфонически оркестра концерт. 20.00. Дискотека.

В. И. Ленина цIерагIа ДК. 10.00. Болх беш я аттракционаш. 10.00. «Цунца бегаш кхераме ба» яха беседа. 11.00. «Фаьлгийн приключенейи дунен тIа». 14.00. «Сийг» яха кхувшбоагIарий клуб. 19.00. «ВIашагIкхетар» яха дискотека. 20.00. «Ерригга музаш тхо долча хьоашалгIа йоагIаргья» яха кинолекторий.

Н. К. Крупскай цIерагIа ДК. 15.00. «Къона ленинхо» яха кинотеатр. «Революце кхеллараш» яха беседа. 19.00. Кагирхой салаIара сайре.

С. М. Кирова цIерагIа ДК. 12.00. «УнахцIено» яха клуб. 16.00. Игротека. 18.00. Кагирхой салаIара сайре.

Сердалон болхлой ЦIа. 12.00. Филателистий вIашагIкхетар. 16.00. «Нийсархо» яхача хореографически студе творчески отчет. 18.30. Кагирхой салаIара сайре.

«Красный молот» завода ДК. 9.00. Барзкъаш даха а тега в Iомалу. 10.00. Берий бальни халхарий кружок. 13.00. «Космонавт» яха берий кинотеатр. 13.00. «Кружевница» яха кружок. 14.30. «ЦIен-нана», «ЦIен-наьна тIоаргац пионерски лагере» яха клуб. 17.00. Радиокружок. 18.30. Кагирхой салаIара сайре.

«Динамо» стадион. 10.00. НГIАССР юртарча кагирхошта юкъера волейболах йола кхалнаьха спартакиада. 16.00. Волейболах НГIАССР кхалнаьха командашта юкъера хьалхле.

Редактор
О. Б. ГАДАБОРШЕВ.

ТЕЛЕВИДЕНИ

23 МАЙ
I ПРОГРАММА

7.00 — Iуйранара зарядка. Мультфильм. Музыка.
7.30 — «Ха».
8.05 — «Украинские посиделки». Фильм-концерта премьера.
8.40 — «Второе дыхание». Телевизионни документальни фильм.
9.20 — Художниких дола дувцараш. Константин Васильев.
9.55 — «Илли сагаца дус». Я. Френкель, Р. Гамзатов, «ГIарагIураш».
11.00 — «Дизза къамаьл». Моттигерча Советий эргалонаш яра балха опытах. Передача дIахьор — политически обозреватель В. П. Бекетов.
12.30 — В. В. Андреев. Музыкальни передача.
13.05 — «Массанена а хIаракена а».
13.35 — «Йолаш я ишта хор». Фильм-концерта премьера.
14.00 — «ДоттагIле». Телевизионни журнал.
14.30, 16.45, 00.15 — «Кердадараш».
14.50 — Сийлахьча Октябра юбилейга. «Историн довргдоаца мугIараш». «СелаIад». Художественни фильм.
16.35 — «Звучат Нерехтские рожки». «Юбилейный» яхача культура Двореца ансамбла концерт.
16.50 — Дийна Iалам.
17.55 — «ЦIеча Жlарга хьарака кIал». Телевизионни художественни фильма премьера. 1, 2-гIа сереш. Перерыв йолча хана (19.25) «Кердадараш».
21.00 — «Ха».
21.40 — ТелетIий Москва — Вашингтон.
23.00 — Спортивни гимнастика. Европа чемпионат.
23.45 — Эстрадни программа.
00.20 — Дунен велогонка. Польшера передача.

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйранара гимнастика.
8.15 — Iилмеи техникеи. Киножурнал.
8.30 — Ритмически гимнастика.
9.00 — «Iуйранара почта».
9.30 — «Къаьнача чарахьочун эгIазло». Художественни фильм.
10.15 — «Кхалсага барзкъа тIадувха». Документальни фильма премьера.
10.35 — Стендови топ кхувсар. Дунен кубок.
11.05 — Читински студе телевидене программа.
12.10 — Г. Лорке стихашта йилла С. Ткачева вокальни цикл. Кхоачашъю «Меридиан» яхача триос.
12.30 — «Дублер начинает действовать». Субтитрашца художественни фильм.
13.55 — «Ивасик - Телесик». Мультипликационни фильм.
14.05 — «Дикадар алар». Телевизионни спектакла премьера.
15.40 — Концертни студе Останкино СССР АПН психологически Iилмай докторца Ш. А. Амонашвилеца вIашагIкхетар.
17.10 — «УнахцIено».
18.00 — «Нохч-ГIалгIайчен кIира».
18.10 — Къахьегама ресурсех боагIгIа пайда эцар (нохчий меттала).
18.40 — «Зулами таIазари». Документальни фильм.
19.00 — «Закон. Бокъо. Мораль».
19.30 — «Шун дехарца». Концерт.
20.00 — «Бийса даькъала хийла шун, бераш!».
20.15 — Гандбол. СССР чемпионат. МаIанах. СКА (Минск) — МАИ. Минскера передача.
20.50 — «Малхо лу энерги». Iилма - довзийтара фильма премьера.
21.00 — «Ха».
21.40 — «Тревожный вылет». Художественни фильм.
23.05 — «Кердадараш».

24 МАЙ
I ПРОГРАММА

7.00 — Iуйранара зарядка. Мультфильм. Музыка.
7.30 — «Ха».
8.05 — «Говза бераш». Iилма-довзийтара фильм.
8.30 — Ритмически гимнастика.
9.15 — «Спортлото» тираж.
9.30 — «Будильник».
10.00 — «Аз гIулакх ду Советски Союза!».
11.00 — «Iуйранара почта».
11.30 — «Никъ берий клуб».
12.30 — «Ашарий киоск».
13.00 — «Юртара сахьат».
14.00 — «УнахцIено». Дакъа лоацаш ва СССР унахцIенон министр академик Е. И. Чазов.
14.45 — «Новкъост илли» яха Ерригсоюзни телевизионни конкурс. Ташкентера передача.
15.30, 19.25, 22.40 — «Кердадараш».
15.35 — «Азовски форд». Телевизионни документальни фильма премьера.
16.30 — «Призвание». Телевизионни журнал.
17.00 — «ТIеххьара трубаш цIенъер», «Сагото — аьшкпхьар». Мультипликационни фильмаш.
17.20 — «Яздархои Даьхен». ЦIа - музее филологически Iилмай докторца В. И. Баранова дешархошца вIашагIкхетар.
18.00 — Дунен халкъашта юкъера панорама.
18.45 — «Мишта салоI вай?».
19.30 — Экрана тIа кинокомеди. «Виъне дегаш».
21.00 — «Ха».
21.40 — Спортивни гимнастика. Европа чемпионат.
22.45 — «Футбольни обозрени».

II ПРОГРАММА

8.00 — Зарядка е дIаотта!
8.20 — «Тревожный вылет». Художественни фильм.
9.45 — Дунен музыкальни культура ганзера. С. Прокофьев.
10.35 — «Эрсий къамаьл».
11.05 — Сийлахьча Октябра 70 шу дизара. Къамий театрий фестиваль. «Пиросмани, Пиросмани...». Литовски ССР кагирхой Пачхаьлкхен театра фильм-спектакла премьера.
13.20 — «Дунен нагирхойи».
14.05 — Дунен халкъашта юкъера авторалли «Лада». Таллинера репортаж.
14.25 — Камера дунен чу хьеж.
15.35 — «Шо сона чIоагIа деза».
16.00 — Йовзаш йола произведенеш. Бовзаш бола кхоачашдераш. Л. Бетховенеи Ф. Листеи произведенеш кхоачашъю Д. Сгураса (Греци).
17.00 — «Гушдар — теша хала дар».
18.00 — В. Гаврилин — «Сайре». Вокально - инструментальни цикл.
18.35 — «Госпожа Тундар». Документальни фильма премьера.
18.55 — Болама кхерамзле.
19.00 — «Города ашараш». Ереванера трансляци.
20.00 — «Бийса даькъала хийла шун, бераш!», «Фаьлгий ворда». Теникий спектакль.
20.15 — «Плюс энергетика». Телевизионни документальни фильма премьера.
20.45 — Тенниса урок. 2-гIа передача.
21.00 — «Ха».
21.40 — Доазол дехьарча фильма экран. «Алиби будет обеспечено». «Телефон Полиции 110» яхача циклацара (ГДР).

25 МАЙ
I ПРОГРАММА

7.00 — Iуйранара зарядка. Мультфильм. Музыка.
7.30 — «Ха».
8.05 — «Футбольни обозрени».
8.50 — «ЦIеча Жlарга хьарака кIала». Телевизионни художественни фильм. 1, 2-гIа сереш.
11.45, 15.50, 19.30 — «Кердадараш».
16.00 — «Африка: экономика, политика, культура». Кинообозрени.
17.00 — «Дума о Ковпаке». Художественни фильм. 1-гIа фильм — «Набат».
18.30 — «Дена тIехьа ди». Парте райком эргалонаш еча хьалашка». 1-гIа ди.
18.45, 23.10 — «Тахан дунен тIа».
19.00 — «Дикала хьасташ».
19.35 — М. Горьке ерригга пьесаш. «Варвары». Союза ССР Пачхаьлкхен академически ЗIамигача театра фильм-спектакль.
21.00 — «Ха».
21.40 — «Варвары» яхача спектакла дIахододар.
23.25 — «Оркестраца цхьана». ЗIамига концерт.

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйранара гимнастика.
8.15 — «Прогресса такаш». Iилма-довзийтара фильм.
8.35, 9.35 — Истори. 8-гIа класс.
9.05, 13.40 — Итальянски мотт. Телехьажархошта хьехамаш.
10.05 — Дахчан тIа догаш дар.
10.35, 11.40 — Истори. 5-гIа класс. Къаьнарча Рима культуреи Iилмеи.
11.05 — М. И. Глинка. «Вальс - фантазия».
12.10 — «Виъне дегаш». Художественни фильм.
14.10 — «Кердадараш».
14.15 — «Юртбоахама знаней университет».
17.45 — «Василь Быков». Документальни фильм.
18.40 — «Iалама доттагIий клуб».
19.10 — «Нохч-ГIалгIайчен ди».
19.30 — «Две строчки мелким шрифтом». Художественни фильм.
21.00 — «Ха».
21.40 — Художественни фильм. Йистедаьлча — «Кердадараш».

РАДИО

23 МАЙ

6.40 — Керда хоамаш.
6.55 — 7.00 — Хоамаш.
8.15 — Республикански газетий обзор.
8.30 — Передачай программа.
8.35 — 8.45 — «Цхьан каьхата лерагIа» (нохчий меттала).
10.15 — РадиоладувгIархой хаттарашта жоп лу — г. Грозне керттерча архитектора Ж. Кадиева.
10.35 — 10.40 — Ашараш.
11.00 — «Къонал».
11.30 — 12.00 — «Эргалоний наькъагIа». Гергача истола тIара къамаьл.
12.40 — «Поэзен минуташ» (нохчий меттала).
13.00 — 13.15 — Реклама.
15.15 — «Вахар ашарашца» яха передача.

24 МАЙ

7.15 — Республикански газетий обзор.
7.30 — Передачай программа.
7.35 — 7.40 — Хоамаш.
8.25 — 9.00 — «Шоана дукхаеза ашараш».
ашарий программа.
11.20 — 12.00 — КIиранден
15.15 — 15.30 — Iилма - практически конференцега «Сийлахь Октябри Нохч-ГIалгIайчене хинна хувцамаши». «Интернационализм балха тIа» (гIалгIай меттала).
16.00 — «Школьни глобус».
16.30 — 17.00 — «Къона тIехье» (нохчий меттала).
18.00 — 19.00 — «Иллеца доттагIал долчарна». Концерт.

25 МАЙ

6.40 — Сийлахьча Октябра 70 шу дизара — доаггIача тайпара накъадаха! «Турпалаш бовц» (гIалгIай меттала).
6.50 — 7.00 — Хоамаш.
8.15 — Передачай программа.
8.21 — «Партийни тIахьожам балха тIа». Беседа.
8.31 — 9.00 — Iуйранара концерт.
9.15 — «Сий — къахьегамга хьежжа» (гIалгIай меттала).
9.30 — «Тхога язду». Каьхатий обзор (гIалгIай меттала).
9.45 — 10.00 — Бокххийчарна берех лаьца! «Реликвеша кхетам лу» (нохчий меттала).
15.15 — 15.45 — «Кагирхойи хаи» (нохчий меттала).
16.00 — Передачай программа. Хаоттам.
16.01 — Микрофона хьалхашка я Нохч-ГIалгIай радиои телевиденеи инструментальни ансамбли цун солисташи.
16.25 — «Насреддин моллах». Сакъердаме дувцараш (нохчий меттала).
16.40 — 17.00 — Наурски района «Победа» яхача совхоза комсаш лелаеча Я. Домилхановайна хетаю музыкальни радиооткрытка.
18.00 — Керда хоамаш.
18.30 — 18.40 — Реклама.

УКВ

19.00 — «Исполнители на народных инструментах» яхача циклацара передача.
19.30 — Р. Паскаева кхоачашъю лирически ашараш.

«СЕРДАЛО»
ХЬАМСАРА ГАЗЕТ ДЕШАР!

Нагахьа санна «Сердало» газета йолча Хьа подписка ха июнь бетта чакхйоалаш яле, юкъагIа ца а доалаш газет дIайидергдолаш, ший ханнахьа 1987 шера шоллагIча ах шера подписка йIаьхъелга чакхдаккхар дех оаха Хьогара.

«Сердало» газета редколлеги.

ТХА АДРЕС: 364907, г. Грозный, Маяковске, ул. 92. Телефонаш: редактора — 2-45-57; редактора заместителя — 2-85-07; бехктокхама секретара — 2-84-68; отделий: партийни вахара — 2-80-12, 2-54-04; промышленностеи транспортеи — 2-75-81, 2-65-01; юрта боахама — 2-47-84, 2-90-66; культура — 2-64-75, 2-75-78; письмой — 2-85-64; машинописни бюро — 2-89-51; корректорске — 2-89-88.

НАШ АДРЕС: 364907, г. Грозный, ул. Маяковского, 92. Телефоны: редактора — 2-45-57; заместителя редактора — 2-85-07; ответственного секретаря — 2-84-68; отделов: партийной жизни — 2-80-12, 2-54-04; промышленности и транспорта — 2-75-81, 2-65-01; сельского хозяйства — 2-90-66, 2-47-84, культуры — 2-64-75, 2-75-78; писем — 2-85-64; машинописное бюро — 2-89-51; корректорская — 2-89-88.

Газет арадувл шинареи ереи шоаттеи деношка

СФ02244. «Грозненский рабочий» издательства типографи, Маяковске, 92. Типография издательства «Грозненский рабочий», ул. Маяковского, 92. Заказ № 1963.